

**НАША
КУЛЬТУРА**

**НАУКОВО-
ЛИТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК**

1935. ВЕРЕСЕНЬ. КН. 6.

ВАРШАВА

М

Б

ЗМІСТ 6-ОЇ КНИЖКИ „НАШОЇ КУЛЬТУРИ“:

Стор.:

Проф. Д-р І. Огієнко: Творімо українську культуру всіма силами нації! Ще раз про наші завдання	337—343
Проф. Л. Білецький: Володимир Самійленко (Сивенький), його життя й творчість. III. Українська стихія	344—348
Проф. Д-р К. Студинський: „Хвостикъ всюди мусить бути першимъ“. З паперів Якова Головацького	349—354
Проф. Д-р Я. Гординський: Українська поезія 1890—1900 років. Її мова, форма й тематика	355—360
Д-р М. Гнатишак: Українська романтична балада. I: Романтизм	360—363
В. Приходько: Повстання Українського Державного Університету в Кам'янці на Поділлі (4 малюнки)	364—378
П. Зленко: Чеські та словацькі переклади з українського красного письменства	379—383
Б. Лисянський: Блискучих слів ми сіємо багатов!	383
С. Черкасенко: Померлі душечки (записки одчайдушного). З. <i>Pergeat Ukraina, fiat socialismus!</i>	384—392
Б. Лисянський: Якби небо святе було завжди без хмар. Велике щастя	392—393
Т. Готьє: В часі бурі, переклав Б. Лисянський	393
Рецензії й огляди. Проф. Л. Білецький, рец. праці І. Огієнка: Розмежування пам'яток українських від білоруських. Д-р Д. Олянич: Рец. праці Д-ра Ігоря Лоського про культурні зв'язки Німеччини й України XVII—XVIII в. Д-р В. Безушко, рец. на працю Проф. Д. Дорошенка про П. Куліша	394—396
Хроніка українського наукового й культурно-освітнього життя	396—400
Бібліографія — на окладинці.	
Від Редакції й Адміністрації	400

— — —

Хто справді дбає про розвиток української культури, той конче передплачує „Нашу Культуру“, допомагає їй та приєднує їй нових передплатників!

Науково-літературний місячник „Наша Культура“ виходить чотириаркушевими книжками. Головний Редактор і Видавець Проф. Д-р Іван Огієнко. Передплата в краю: 10 зл. річно, 5 зл. піврічно, 2·50 зл. чвертьрічно; в Європі 12 зл., поза Європою 3 дол. річно. Адреса Редакції: Warszawa 4, ul. Stalowa 25 m. 10. Конто чекове П. К. О. № 5880. На розрахункових переказах (синіх) дописувати: Warszawa 4, „Nasza Kultura“, kartoteka 15.

ТВОРИМО УКРАЇНСЬКУ КУЛЬТУРУ ВСІМА СИЛАМИ НАЦІЇ!

Ще раз про наші завдання.

Культура для кожного народу — найперша основа, що на ній він правдиво міцніє й гартується. Сила народу — в силі його культури. З культури народу — однаково якої: матеріальної чи духової — всі судять про зрілість та про міць його. Зріст культури завжди тягне за собою й загальний зріст народу, збільшує йому національну свідомість, гартує витривалість у боротьбі за існування. Через це бачимо, що кожний народ — чи то в особі своїх урядових чинників, чи своєї духової еліти — повсякчасно й невпинно свідомо дбає про збільшення всенародньої культури, бо власне вона дає народові всі користі для найлегшого й спокійнішого життя при тих обставинах, за яких тепер живемо.

Матеріальна культура — засоби життя, способи комунікації й т. ін. — приносить народові зовнішні ознаки вигіднішого життя, чому всі народи за нашого часу чи не найбільше дбають найперше про розвиток своєї матеріальної культури. Сам народ у своїй масі, особливо ж його інтелігенція, інстинктивно тягнеться до збільшення своєї матеріальної культури, як ніби найпершого джерела його щастя, а ціле державне життя звичайно допомагає йому в цім. На наших очах здобутки матеріальної культури невпинно ширяться до народніх глибин, усіх захоплюючи й усіх притягуючи.

Але в кожній культурі найважливіша частина — культура духова. Вона зростає звичайно дуже поволі й відразу не кидається в вічі, як культура матеріальна. Духова культура — то інтелектуальний стан народу, то розвиток всенароднього розуму: його науки, віри, переконань, звичаїв, етики й т. ін. Тільки духова культура творить правдиву національну еліту, — духово міцну, етично здорову, в житті витривалу й національно карну. Духова культура звичайно допроваджує до повстання відповідної культури матеріальної, але їхній розвиток не йде водночас і водночас. Духова культура не пишається навбач, росте поволі, а тому й поволі шириться; навпаки, — матеріальну культуру всі відразу бачать і реально переконуються в її вигідності, чому вона легко шириться й сильно тягне до себе.

Нещастя європейської культури — а це культура й наша — полягає власне в тім, що її матеріальна культура не тільки не йде в парі з культурою духовою, але навпаки — значно випереджує її. Горе такій культурі! Тільки духова культура при-

носить людині правдиву повноту й правдиву міць. Матеріальна культура в руках особи з малою духовою культурою сильно розбещує її, даючи їй до рук занадто небезпечне оружжя, що доставляє їй засоби не тільки до вигіднішого власного фізичного життя, але й до тимчасового підмогою народів із слабішою матеріальною — хоч би й сильнішою духовою—культурою.

Духова культура творить із людини найдосконалішу одиницю, — це тільки про неї Біблія твердить, що людина створена на взір та подобу Божу. Духово культурна людина справді міцна, правдиво витривала й карна, — і це тільки вона творить найкращі форми громадського людського життя. Народ, що має правдиву духову культуру, а до того й поширену до його низів, конче стане міцним і могутим. Він буде народом із найміцнішими основами, й легко витримає собі життя по своїй уподобі. Його матеріальна культура допасовуватиме його культурі духовій, бо ростиме водночас і поруч із нею, а тому він зможе повно й відповідно її використати, щоб бути народом суцільним, не одбоким, бути народом, що всі його частини розвинені рівномірно. Такий народ щасливий ув особистому житті й могутий у житті державному.

Для недержавного народу духова культура грає величезну роллю, бо власне нею він може й перевищувати народ, що політично підбив його. З історії маємо не мало прикладів, коли фізично сильніший народ підбивав собі народ із більшою духовою культурою, але довго володіти ним не міг: духова культура завжди перемагає.

— — — —

Український народ за останні 10 літ свого життя політично стратив надзвичайно багато. На щастя, його духова культура за цей саме час так сильно зросла, що ці політичні невдачі безумовно будуть тільки тимчасові. Але наша духова культура має велику недочоту, що не дає їй можливості стати правдиво міцною: вона не охопила ще цілої інтелігенції, а ще менше—низи народні. Правдивої духової еліти в нас небагато, далеко не стільки, як то треба було б для нормального розвитку нації. Але вже національної духової культури серед нашої інтелігенції й зовсім мало.

Національна свідомість, що росте з національної духової культури, це найміцніший ґрунт для самостійного життя народу. Ми, українці, можемо вказати на один навбач ніби несамовитий парадокс: за останні 15 літ життя ми надзвичайно духово виростили, не зважаючи на рани програної війни. Програли ми війну найперше через національну незрілість свого народу, але разом із тим власне ця програна стала причи-

ною просто буйного зросту нашої всенародньої свідомости. Цей зріст національної свідомости став у нас такий великий, що сьогодні найубожчий духово українець добре знає вже про головну причину нашої програної... От уже справді: хто не вмер, той не воскресне!

А окремі епізоди ще так недавньої визвольної боротьби поволі стають у нас могучими двигунами національної свідомости, — вони вже страчають свою реальну дійсність і помалу перетворюються в чарівні казки минувшини, овіяні всенародньою романтичною пошаною. Створюються величні культу Крут, Базару, Соборности й т. ін., що надзвичайно підносять всенародню свідомість. Свято Соборности, що тепер карно святкує його 22 січня цілий наш народ, на наших очах перетворюється на всенаціональний культ, що безумовно принесе нам величезні духові й політичні користі. Я був той, що мав щастя — серед інших — творити цю „Соборність“: Рада Міністрів у січні 1919 р. доручила мені, як Міністрові Освіти, виконати публично це Свято. Але... це ж було тільки Свято Соборности, бо в дійсності ніякого об'єднання по цім акті не наступило: Галичина зберегла своє окреме військо, окремі уряд і т. д., що не все допасовували свою діяльність до потреб соборних. Минуло з того часу 16 літ, і сталося найбільше національне чудо: Соборність сама наступила—понад голови народніх провідників — у всіх наших душах, і тому ми з такою чулою пошаною святкуємо тепер це Свято... Це найпоказніший приклад великого зросту всенаціональної свідомости в нас.

Реальний хід нашого життя, політичний стан нашого народу голосно вимагають від нас значного й показного побільшення праці для піднесення національної культури своєї інтелігенції, а тим самим і цілого народу. Мусимо перетворити нашу інтелігенцію в національно свідомий моноліт, бо це найскоріше зміцнить і загартує цілий наш народ. Мусимо працювати, не покладаючи рук, над зростом духової культури нашої інтелігенції, як основи духової міцности народу. Коло цієї тяжкої праці стоїть сьогодні національна наша Церква, преса, театри й т. ін., мусить до неї стати й ціла наша наука.

Конечну потребу національної культури й національні обов'язки наших учених яскраво виявляє оцей приклад. Славний сербський учений, що надзвичайно багато зробив для розвитку своєї національної культури (історія, література, мова), Любомир Стоянович, закінчивши гімназію, збирався був вступити на природничо-математичний факультет. Один із учителів його, сербський патріот Момчил Іванич відговорив Стояновича від цього й скерував на факультет історично-

філологічний оцією для всіх національно німецьких народів історичною думкою: „Природничі й математичні науки розроблюють і інші народи, й ми маємо можливість користатися їхніми трудами; а науки національні, коли самі ми не будемо їх плекати, чужинці не стануть розробляти за нас, а коли й будуть, то не так, як треба, — ми самі повинні тим зайнятися“ (автобіографія, „Годишняк Срп. Кр. Акад. Наук“, XXXII, 153). Усі наші вчені мусять завжди пам'ятати це якнайглибше: це катехизис для нашої праці!

Оце причини, що зродили повстання „Нашої Культури“. Національна наука — основа духової культури народу, її найміцніший ґрунт. А між тим можна відверто сказати, що своєї національної науки український народ іще відповідно й належно не використав для впорядкування свого життя: широкі інтелігентні маси мало знають свою рідну науку. Мало знають, бо вона в нас має дуже несприятливий ґрунт для розвою: незалежних державних національних вищих шкіл ми не маємо, а цим ми позбавлені нормального розвою своєї науки. Наукових товариств у нас надзвичайно мало, а ті, що є, не міцні, і поза декількома чисто фаховими виданнями „по цей бік Збруча“ з наукових журналів нічого не виходить. Такий стан уважаємо за зовсім ненормальний, більше того — за шкідливий для нашого всенароднього розвитку. Бож наука мусить усі сили свої віддавати найперше на службу своєму народові.

Ми мусимо мати свої наукові періодичні журнали, присвячені передовсім плéканню рідної культури. А до того такі журнали, що ставили б собі за ціль не тільки сам розвиток національної науки, але й поширення її в широкі інтелігентські маси, цебто: виразну службу своєму народові. Треба змусити нашого інтелігента привчитися й до поважної лектури, бо йнакше не матимем його глибоко свідомим. А тільки ж національно свідомо інтелігенція становить родючий ґрунт для національного зросту цілого народу. Отже, — мусимо й науку свою віддати на реальну службу своєму Народові.

„Наша Культура“ й поставила собі за мету стати загальнодоступною трибуною вільної наукової національної думки серед української інтелігенції. Найголовніше завдання наше — наукова служба своєму народові. Ми закликали й закликаємо всіх до цієї відповідальної співпраці. Кожний фаховий учений, кожний, що почувається на силах працювати для культури свого народу, гостинно знайде місце в „Нашій Культурі“. Визнаємо, що національну культуру можна й треба творити конче всіма спільними сила-

ми нації, без жодного огляду на їхню партійну чи гурткову приналежність, без огляду на їхні політичні переконання. Кожна духовна культура, в тім числі й наша, має всенародні риси, спільні людям усіх політичних переконань. „Наша Культура“ й пильнує стати об'єктивним всенаціональним науковим органом, що ставить собі за ціль гуртувати до однієї наукової служби своєму народові всі наші недолею й анархією розпорошені наукові й культурні сили. „Наша Культура“ хоче стати, так би мовити, органом вільного українського університету, й нести своїй інтелігенції наукові дослідження над цілою нашою культурою, а в такому органі мусить знайти місце кожний, хто тільки хоче працювати для розвитку нашої культури.

Оце причина, чому в „Нашій Культурі“ працюють учені найрізніших політичних переконань, найрізніших угруповань і т. ін., — ми свідомо творимо всенаціональний науковий орган всіма силами нації. Соціяліст і монархіст, уенерівець і гетьманець стрінуть у „Нашій Культурі“ однаково тепле й гостинне прийняття. Прийнемо й чужинця, як що його праця наукова й корисна нашій культурі. Покажімо ж нарешті, що ми маємо й всенаціональні скарби, ті скарби, що їх однаково цінить цілий народ без партійної різниці. Покажімо ж нарешті, що ми вміємо свідомо об'єднатися бодай коло наукової служби своєму обездоленому народові!

Український народ — християнський народ, але різних вір і різних обрядів. Через це „Наша Культура“, базуючись на християнським світогляді, свідомо оминає й оминатиме дразливі віроісповідні та обрядові питання. Але заслуговує найбільшої уваги чи не одинокий у нас просто історичний факт: два Митрополити, голови двох наших Церков, умістили в „Нашій Культурі“ свої статті... Проречистий і глибокий приклад для всіх наших угруповань та партій!

— — —

Наука в нас зовсім не плакається, а окремі вчені не шануються. На шкоду своїй культурі ми не створили всенароднього культу пошани до вчених. Це грізна ознака культурно невиробленої нації, що пімститься на нашій культурі.

Учений—це та з ласки Божої вибрана людина, що віддано покохала науку над усе, що саможертвенно виріклася цьогосвітніх принад для добра своєї науки. Поза своєю наукою вчений звичайно нічого не бачить, бо цілою душею відданий тільки їй. Небагато в нас таких учених, але все таки є. Шануймо й поважаймо їх, бо ж то на їхній праці росте найкраща духовна культура. А між тим у нас за останній час повелося так, що власне вчених, особливо правдивих, найменше поважають: кожний ліпшезнайка вільно ви-

ливає свої бруди й на тяжку працю вчених, а ціла інтелігенція спокійно читає це ... й мовчить. Це духовий розклад інтелігенції. Нема в нас тепер обов'язкового наукового стажу під керівництвом видатних професорів, а тому часом навіть і серед „учених“ (новочасних!) бачимо малоетичне наукове поступовання, напр., зведення особистих порахунків під видом „критики“.

Найсуровіша наукова етика мусить обов'язувати всіх правдивих учених. Вільно критикувати кожную працю, коли чуєшся до того на силах і маєш на те наукове покликання, але не вільно не шанувати чужої думки, хоч би й відмінної від твоєї, а ще гірше — не шанувати автора тєї іншої думки. І вже зовсім не пристало вченому зводити в критиці свої особисті порахунки. Для „Нашої Культури“ це основні етичні наукові засади, яких вона тримається й від яких не відступить.

Отже, всіма спільними силами Нації—вчених і читачів—мусимо створити поважний науковий журнал взагалі, бо цього голосно вимагає стан нашої науки. Число наукових журналів показує правдивий розвій науки, а в нас же їх так мало. Українські вчені не дармують свого часу, багато пишуть, але друкувати своїх праць звичайно не мають де, а це не дає змоги нашій науці правдиво показати себе назовні. Мусимо конче створити вільний науковий орган, але такий, щоб задовольнити бодай найголовніші потреби нашої науки. Ціле наше громадянство мусить реально й широко підтримати такий орган, бо того вимагає не тільки нормальний розвій нашої національної культури, але й політичний стан народу: з народом, що має показну науку, все числяться поважніше.

Звичайно наукові журнали видають ті або ті наукові товариства, видають значно обмежене число примірників і розсилають їх своїм членам. Такі журнали на широке громадянство впливають дуже мало й не скоро. Ми робимо спробу створити науковий журнал зовсім іншим способом: поза науковим товариством, тільки з власної ініціативи. Думаємо, що вік і тридцятилітній науковий стаж дають нам право братися за таку працю. Існування такого журналу, що виконує ролю не меншу, як журнали наукових товариств, надзвичайно потрібне для нашої культури, бо наукових товариств тепер легко творити не можна. Правда, Редакція „Нашої Культури“ вже запросила до свого складу кількох учених, що створять Наукову Редакційну Колегію.

Ставимо собі за ціль створити з „Нашої Культури“ такий науковий журнал, щоб він справді широко пішов до нашої інтелігенції й став їй провідником у питаннях націо-

нальної науки. Без показної реальної підтримки громадянства такий журнал існувати не зможе. А ця підтримка конче нам необхідна, бо ж стан нашої науки вимагає подвоєння розмірів „Нашої Культури“, щоб дати тим змогу нашим ученим вільніше друкувати свої праці, цебто — промовляти до свого Народу. А це залежить не від Редакції, а тільки від національної свідомости нашої інтелігенції, — від числа передплатників. Тому й закликаємо нашу інтелігенцію до масової передплати „Нашої Культури“, цебто до підтримки своєї національної вільної науки.

— — —

Український учений світ відразу глибоко зрозумів шляхетні завдання „Нашої Культури“ й виявив повне довір'я до її Редакції, що видно не тільки з видрукованих на ст. 258—263 кн. 4-ої уривків із їхніх листів, але й з того, що він же засіяв Редакцію своїми працями. Сповіщаємо тут наших Читачів, що Редакція „Нашої Культури“ має вже готового наукового матеріалу на багато місяців уперед, як що не збільшить свого розміру... Усі вчені попилювали реально підтримати „Нашу Культуру“; черга тепер за нашим громадянством: підтримайте й ви наш журнал, дайте йому змогу нормально працювати й збільшитися хоча б удвоє. Не допустіть, щоб учений роками чекав видрукування своєї праці, — такий стан згубний для нашої культури. Віримо, що громадянство зрозуміє цей ненормальний стан творчости наших учених, і щедро підтримає нас. Не забуваймо, що вчений, не маючи змоги друкувати своїх творів, поволі знеохочується до наукової праці, — а це для нашої культури надзвичайно шкідливе. Цілий народ мусить призадуматись над цим і негайно допомогти своїм ученим.

Маємо намір із наступного року перетворити наш науково-літературний журнал на журнал чисто науковий, бо практика показала вже, що наша наука вимагає свого власного журналу поважніших розмірів, тоді як для задоволення літературних потреб ми маємо кілька журналів. А це збільшення можна зробити тільки за щирою допомогою широких кіл нашої інтелігенції та за допомогою окремих меценатів, що розуміють велику вагу нормального розвитку національної науки.

Мусимо за всяку ціну значно побільшити розміри „Нашої Культури“, — це невідкладна потреба доброго розвитку нашої науки, це конечна вимога нашого всенароднього престижу. „Наша Культура“ широко пішла й до наукових установ цілого світу, — покажімо ж цьому світові свої правдиві культурні спроможності. Редакція завалена науковими працями, — даймо ж їм змогу побачити світло денне, для всенародньої користі найперше! А це може статися тіль-

ки тоді, коли ціла наша інтелігенція масовою передплатою щиро підтримає нас. Чи вже ж таки перевелися в Україні правдиві меценати-патріоти, що не пошкодували б засобів для збільшення національної культури Народові на користь, а собі на славу?

Зробімо все, що в наших силах, для підтримки рідної науки й рідних учених, — це ж основа нашої духової культури, нашої національної свідомости. Овіймо своїх учених ніжною та щирою опікою й заохотою, й даймо їм реальну можливість повно виявити всі свої духові сили й спокійніше працювати! Це наш усенаціональний обов'язок!

Творімо ж українську національну науку, як основу нашої духової культури, всіма силами Нації! Ось через це голосно й щиро закликаємо всіх наших учених міцно об'єднатися коло „Нашої Культури“, як соборного наукового органу. Рука-в-руку, всі ставаймо до наукової служби своєму народові! Закликаємо й цілу нашу інтелігенцію остаточно визнати, що бодай наука мусить бути в нас непартійна, і реально допомогти нам на культурній службі Народові. Всі разом — яких би політичних переконань не були ми — працюймо над розбудовою свого непартійного наукового органу, „Нашої Культури“.

Тому звертаємось окремо й до Тебе, милий Читачу цих рядків, зо щирим проханням допомогти нам у нашій тяжкій праці, а саме: 1. Допоможіть розвиткові своєї національної науки, й зараз таки передплатить „Нашу Культуру“, 2. Конче придбайте їй хоч декількох нових передплатників, 3. Поплатить їй негайно всі свої залежності і 4. Підшукайте нам меценатів, що могли б матеріально допомогти „Нашій Культурі“ побільшитися, а тим самим і кращіше служити своєму Народові.

Щиро віримо, що широке громадянство глибоко зрозуміє нас, а зрозумівши — підтримає духово й матеріально.

Головний Редактор і Видавець „Нашої Культури“

Проф. Д-р Іван Огієнко.

ВОЛОДИМИР САМІЙЛЕНКО (СИВЕНЬКИЙ), ЙОГО ЖИТТЯ Й ТВОРЧІСТЬ.

Частина перша.

III. Українська стихія.

З четвертої класи гімназії в родиннім житті, що оточувало В. Самійленка, відбулися деякі зміни. Насамперед помер старий О. Трохимовський. Тоді старший його син

Літо і осінь були дошовиті.
 Ниви й луги всі водою залиті.
 Хліб на ланах не достиг і пропав.
 Голод зробився — народ умирав.
 Та у єпископа з ласки від Бога
 Повні комори хліба святого...

Окрім того, я тоді переклав В. Жуковського „Море“ й О. Пушкіна „Послѣдняя туча разсѣянной бури“; але зараз їх не пам'ятаю.

В 8-й класі гімназії я розпочав перекладати з грецької мови „Іліяду“ Гомера і переклав гекзаметром 3 пісні...¹

Гей! богине! про гнів заспівай Ахіллеса Пеліда,
 Згубний, що дуже багато Ахейцям лиха накоїв;
 Душ багато славетних героїв у пекло спровадив,
 Тіло ж їх кинув у здобич собакам та хижому птаству, --

так починалася „Іліяда“ в перекладі В. Самійленка².

В наведеній вище сторінці з життя й віршування поета я спостерігаю два величезних повороти на новий шлях його духової діяльності. Поперше, В. Самійленко став свідомим українцем. О. Дорошкевич запевняє, що „в гімназії Самійленко прийшов від етнографії до національної свідомости, але вже наслідком могутніх впливів європейської культури. Можна сказати,—продовжує він, — що цей процес відбувається в його психіці дедуктивно, постпозитивно, а не під безпосередніми селянськими впливами. Самійленко, як ми вже одзначили, рано відірвався від етнографії українського села. Одразу відбігши від села, поет критично міг поставитися до тих, хто сільськими потребами пояснив свою пасивність і громадське ледарство. Українське село не стає для нього за об'єкт святощів, ідеалізації чи принаймні постійної близькості. Самійленко цікавиться селом тільки, як інтелігент, теоретично боліє болями пригніченої людини. Тут його шлях збігається з російськими народницькими поетами, типу Некрасова, де бренть нота інтелігентського (а може й дворянського) каяття перед мужиком. Тільки в Самійленка колосальна відміна: замість ентузіазму, бадьорого чи пригніченого, тут переважає скептицизм; замість бойової лірики, тут часто панує безмежна іронія. „Надселянськість“, навіть байдужість до селянської етнографії в Самійленка ми пояснили генетично (sic!). Але це чувається й на всій його поезії, тематично й стилістично“³.

В цій характеристиці О. Дорошкевич насамперед допустився анахронізму: критик догімназіяльних часів відніс те, що можна віднести тільки до другої половини 80-х р.р.

¹ „Матеріяли...“, Оп. cit., ст. 299.

² Збірн. „Складка“ В. Александрова, р. 1887.

³ О. Дорошкевич, Оп., cit., ст. 13—14.

у діяльності В. Самійленка (поет відбіг від села, цікавиться селом тільки як інтелігент, відсутність бойової лірики, безмежна іронія і т. д.). А твердження, що „в гімназії Самійленко прийшов від етнографії до національної свідомості“, на мій погляд, є помилкове, бо моменти чистого етнографічного впливу та самої етнографії, як такої, в уяві поета повстали ще далеко до гімназії; поруч із ними поет сприймав і твори Шевченкові (декламації Авкс. Киріякова). Далі, ці моменти під час гімназіальної науки були прикриті темною й важкою московською пеленою й яскраво виступили наверх аж із п'ятої класи починаючи. В цім національнім відсвіженні того, що в підсвідомості В. Самійленка жевріло ще з дитячих літ, поет завдячує доброму впливові свого шкільного товариша Венед. Бабенка, що в розмовах із ним українською мовою про минуле національне й державне життя українського народу те національне зёрно проросло до нового українського ґрунту, вийшло на світло національної свідомості, проростало глибше; нова ідея аперцепувалась із тим, що було заложене від дитячих років. Таким чином, усвідомлення наступило не дедуктивно, а цілком індуктивно, через усвідомлення нових фактів переживаннями з минулого...

Ця національна свідомість зміцнилася в нім підо впливом читання українських письменників, і це спричинилося до другого кардинального повороту чисто літературного, а власне: 1) В. Самійленко відкидає від себе віршування поросійськи й розпочинає свою творчість мовою українською. 2) Ці українські поетичні спроби в цілому до нас, на жаль, не дійшли, і тому невідомо, які саме тенденції превалювали в цій його поезії; але, прийнявши на увагу, що тодішня лектура поетова в головній частині була національно-романтична балада, поема й лірика (Шевченко, Куліш), побутово-романтична повість, новела (Квітка-Основ'яненко, Куліш, Стороженко і інш.), то, на мій погляд, і перші поетичні спроби Самійленкові мусіли бути не сатиричного характеру, а чиста лірика, балада й навіть поема. 3) Підтверджує мій погляд ще й те, що в цім самім дусі поет перекладав Пушкіна („Утопленник“, „Послѣдняя туча разсѣянной бури“), Жуковського („Море“, „Епископ Гатон“), Гомера („Іліяда“). Отже, літературний зворот у віршуванні В. Самійленка в другій половині його гімназіальної науки відбувся від російської сатири до української чистої перекладної й оригінальної лірики, балади, а то й поеми.

Оцінюючи ті уривки з перекладницької творчості В. Самійленка, що він зберіг у своїй пам'яті аж до останніх днів свого життя, я можу з повним пересвідченням сконстатувати, що ці переклади дуже високої артистичної вартости.

Прекрасний ритм, коротка й ядерна поетична фраза, хороша рима; найяскравіше ці прикмети його вірша визначаються в перекладі Пушкінового „Утопленника“; особливо, коли його переклад прирівняти з подібним перекладом М. Старицького, визначаються високі якості Самійленкового стилю: динаміка віршу, простота й краса мови, рими, мелодія ритму.

Про переклад „Іліади“ довідався український письменник Волод. Александрів, що перебував тоді в Полтаві; він дуже зацікавився перекладчиком і забажав його пізнати. В. Самійленко приніс йому свій переклад, якого Александрів „дуже похвалив і вмовляв кінчати“ поему¹. Від того часу В. Самійленко здружився з В. Александровим, що в Полтаві був єдиний його порадник у літературних справах. В хаті Александрова поет запізнався з другим українським письменником—Яковом Жарком². Коли Александрів року 1887-го складав збірку з українського письменства під назвою „Складка“, то вмістив там і першу пісню Самійленкового перекладу „Іліади“. І рецензент збірника, перший критик В. Самійленка³, д. З. дуже прихильно поставився до цього перекладу: „Перевод сдѣлан хорошо, близко к подлиннику, и в то же время просто, без выковки слов, в чем, впрочем, и надобности не было по патриархальной простотѣ „Иліады“, и главное, без искусственных эпитетов и сложных слов, обыкновенно отягощающих переводы Гомера“.

Такий був дебют В. Самійленка в українській літературі. Перед нами з формального боку підносився талановитий поет, повний найрізномірніших можливостей у майбутнім.

На початку цього нового поетично-творчого шляху на 21 році свого життя р. 1884 В. Самійленко кінчає полтавську гімназію. На думку Б. Лисянського „гімназія дала Самійленкові дуже мало й не залишила в душі письменника жодних яскравих споминів. Учителство творило з себе сірву масу здебільшого бездарних, нікчемних людей, що більш нагадували гоголевських типів, ані ж справжніх педагогів“⁴. Цей присуд біографа занадто суворий, бо, як згадує В. Самійленко: „в гімназії на виріб мого стилю дуже добре на мене вплинув учитель Ізволєнський (словесник), що чудесно нам читав літературу й гарно декламував вірші“⁵. Отже й гімназія цілим комплексом своєї науки і в особі вчителя словесності сприяла до дальшого виробу письменницького світогляду й прийомів поетики. (Далі буде).

Проф. Леонид Білецький.

¹ „Матеріяли...“, Оп. cit., ст. 299.

² Ibid, ст. 300.

³ „Кієвская Старина“, р. 1887, кн. V, ст. 175.

⁴ Б. Лисянський, Оп. cit., ст. 12.

⁵ „Матеріяли...“ Оп. cit., ст. 300.

„ХВОСТИКЪ ВСЮДИ МУСИТЬ БУТИ ПЕРВШИМЪ“

Із паперів Якова Головацького.

(Докінчення).

Тому й довідались скоро русофіли, що др. Ом. Огоновський вніс у справі перекладу „Вѣстника“ меморандум. У львівській русофільській пресі посипались проти Ом. Огоновського зневажливі статті: „Прискорбный фактъ“ („Слово“ 1885 ч. 57-8) і „Новая интрига“ („Проломъ“ 1885 ч. 241).

Др. Ом. Огоновському закидувано, що він жадав усунення Івана Головацького на те, щоб „Вѣстникъ“ видавати в „народній“ мові; що др. Огоновський упевняв уряд, ніби цей урядовий часопис видається *in russischer und keineswegs in ruthenischer Sprache*; що в наслідок цього пропоновано Ів. Головацькому виправдуватись, а він заявив, що в перекладі придержується термінології, ухваленої окремою, для цього скликаною, комісією; що меморіал Огоновського опинився аж у цісарській канцелярії в секретаря Савицького, а цей потвердив виправдання Головацького, і „притомъ розказаль министру, хто суть просители и въ якой цѣли внесли они свое донесеніе“; що секційний шеф Ерб заявив просто Огоновському при членах противасиліянської делегації „безъ обиняковъ свое сужденіе о донесеніи“; що Огоновський домагався видавання „Вѣстника“ „на иномъ, quasi украинофильскомъ нарѣччи съ примѣненіемъ кулишовско-драгомановской какографіи“; що меморіал підписало більше людей, але з нього виходила партійна анімізія, а вона мала на цілі усунути Ів. Головацького та примістити на його місці одного з своїх „смаколыковъ“; що одначе „передовии люде изъ парафіи пересолили и своего корифея скомпромитовали“; що Огоновському „досталась при томъ порядочная порція горькихъ пилюлей со стороны Ерба и Савицкого“ і що він не пішов уже до міністрів, а „съ угрюмостью скорбною Іереміи вернулъ въ домъ свой, а съ нимъ вернула и фамозная анти-московская Sturm-петиція“.

На всі ті зневаги Огоновський спокійно відповів у „Ділі“ (1885 ч. 61): „Коли я з прочими членами депутації мав виїздити до Відня, передові патріоти наші вложили мені в обов'язок, щоб я при отвітній нагоді міністрові справ внутрішніх пояснив наше становище просвітне, суспільне і політичне. Звісно бо, що ми від наших недругів оклеветані перед світом, мовби то ми були ворогами держави і церкви. Хто ко тій інфамії причинився, не хочу ось тут розказувати; замічу тільки це, що не так то дуже давно, бо в часі послідних виборів до думи державної і часописи противної нам партії назвали нас соціялістами і нігілістами. Так отже

треба було конечно очистити себе від клевет тяжких, беручи річ об'єктивно і не звалюючи на нікого вини такої поганої інсинуації. Мовчати проти таких клевет а чей же не годилось. Проте поручено мені, по змозі вже тепер виказати п. міністрові Таффому безосновність тих клевет і при тім случаю порушити деякі інші важні справи народні. Меморіалу ніхто не писав і не підписував, і задля того я не міг ніякої Sturm-петиції з собою везти. Приїхавши до Відня 14 (26) квітня, члени депутації відбували взаїмні конференції перед авдієнцією, котра була призначена на день 18 (30) того ж місяця. До того дня ніхто з нас не ходив до міністерства; аж в сам день авдієнції у цісаря, нунція і міністрів завів нас надворний совітник п. Ковальський до шефа секційного Ерба, котрий має бути приятелем русинів. В часі розмови пересвідчився я з слів п. Ерба, яке хибне поняття мають о нас в вищих сферах і як односторонно там поінформовані о наших відносинах. Це спонукало мене пійти таки конечно до п. міністра Таффого і висказати йому, хто ми і чого бажаєм. Так отже зголосився я в суботу 1 мая в 11 годині дійсно до авдієнції у того ж міністра, не маючи ніякого матеріалу, ні письма. Тому ж, що п. міністер саме тоді виходив на конференцію міністрів і авдієнції нікому дати не міг, то сказав він своєму секретареві, щоб я, бо справа є народною, подав йому письмо про тегогія. Проте не оставалось мені нічого іншого, як написати коротко це, що поручено було мені представити міністрові. В цьому письмі старався я наперед очистити народовців від клевет, що вони вороги держави і церкви, соціялісти і нігілісти; відтак пояснив я справу видавництва „Мира“, котру, як я пересвідчився у Відні, уважав дехто одним із органів народовців. А що не тільки молоді, але і старі русини чистоту свого языка хотять наблюдати, то згадуючи про наше літературне змагання, замітив я, як мені поручено, що язык „Вѣстника“ законів державних, друків почтових і ін. не є чисто руським, але якоюсь мішаниною. Хіба ж це неправда? Мертвому, незрозумілому „язичію“ „Вѣстника“ сміються не тільки молоді, але і старі русини; нині бо вже не можна писати дивовижною языкословною мішаниною: хто не хоче писати своїм рідним языком, той користується языком великоруським. Чи ж міг я вже заявити, що язык „Вѣстника“ єсть „московським“ (russisch)? Мені видиться, що таке міг сказати лиш той, хто не має ніякого поняття о язичі російським. От і ціла суть „донесенія украинофильствующой секты“.

„Відтак пішов я сейчас до п. Ерба, щоб і йому пояснити, яке становище ми в Руси займаємо. Шеф секційний прийняв мене справді по-дружеськи і не пускав мене від себе, коли я після цілогодинної розмови хотів з ним прашатися. Так отже задержав він мене іще пів години і зовсім

не дав мені зажити яких то гірких пігулок, мабуть то в упрек, що я виступив против редактора „Вѣстника“ державного. Про цю справу не було у п. шефа і мови, а точився розговор про становище русинів австрійських взагалі, причім п. Ерб сказав не одно таке, що скоріше „старих“, як „молодих“ русинів могло оскорбити. А вже ж важною є отця замітка п. шефа, що він про народне прямування молодих русинів був похибно поінформований. Опісля не був я ані в міністерстві правосудія, ні у п. Савицького, секретаря надворної канцелярії, і не одержав від ніякого міністра отвіта „неприятного“. Взагалі не був я референтом якого то доноса на старих русинів, бо вже ж є моїм обичаєм іти простою дорогою і нікого не оклеветувати. Впрочім, п. Івана Головацького ніхто і не думає змінити другим редактором із нашої „парафії“; ми бо знаємо, що п. Головацький, коли тільки схоче, зуміє писати чисто-руським язиком, яким зложив він 1847 р. свій „Вѣнок“, сплівши його у Відні „руси-нам на обжинки“.

Пояснення Ом. Огоновського вивело ще більше з рівноваги русофільську пресу¹, бо найшлася людина, що в урядових колах розвіяла обмови й наклепи проти народовців, ширені русофілами та їх приятелями, що, як Ковальський Савицький, займали високі становища, мали не абиякі знайомості в високих державних колах, і хоч самі не були русофілами, але консервативними „старорусинами“, все ж таки ставали в обороні й етимологічного правопису, й мішанини в мові, а в кінці й людей, що йшли проти народньої мови, як негідної зайняти належне їй місце в письменстві та в сім'ї слов'янських народів.

На голову Омеляна Огоновського посипалися назви інтригана й доносчика, а „Слово“ (1885 ч. 60) писало про це таке: „Дивныи дива на свѣтѣ: священникъ принужденъ очищати партію, къ которой принадлежитъ, слѣдовательно и себе отъ подозрѣній въ социализмъ и нигилизмъ“, на що „Діло“ (1885 ч. 69) відповіло: „очевидно, що „дивныи дива“ і вам, господинове, они не на руку, псують вам інтерес, але що ж робити“?

Коли ж „Новый Проломъ“ назвав запевнення Ом. Огоновського, що він ніякого меморіялу графові Таффі не давав, неправдою, а на шанованого професора кинув згідні слова, що він „крутими стежками зайшов у болото“, що „манить безсовісно людей“ та що „прибіг к закулісним доносам“, то „Діло“ в статті: „Бідний заяць в ступі“ стало рішуче в обороні людини, що відкрила урядові очі на низькі

¹ Порівняй: „Слово“ 1885 ч. 60: „Исповѣдь“; ч. 64: „У кого нахиль „до баламутныхъ мрій“; „Новый Проломъ“ ч. 243: „Д-ръ Омелянъ Огоновскій“.

посуджування народньої партії з боку русофілів та на їх кертичну роботу в зневажанні народньої мови в перекладах „Вѣстника“ державних законів (1885 ч. 72).

Така поведінка русофільських часописів викликала на стовпцях „Діла“ ще ряд статей п. н.: „Боляки витяти і випечи“ (1885 ч. 68-9, 71, 74), а в них виказано дороги, що ними ходили русофіли проти українства в Галичині. Коли ж орган Митр. Сильвестра Сембратовича „Миръ“¹ почав також полеміку, то й він дістав гідну відповідь, що безправно вмішується в народні справи, коли має на цілі „хлороформувати духа руського, представляючи працю й змагання народної руської інтелігенції безхосенними „мріями“, підшиваючись під протекцію князів церкви, глаголати з Олімпу видумані фрази о всякій зраді церкві і вірі та метати кість незгоди між інтелігенцію руську, мовчати, мов води в рот набравши, о всіх кривдах руських, а натомість голосно славословити „опіку“ єзуїтсько-шляхотську“ (ч. 74).

Яка важка була боротьба народнього табору з русофілами, видно хочби з того, що можливі протектори подбали про те, що Іван Головацький залишився на становищі редактора „Вѣстника“ законів державних іще більш, як десять років. Замість стати скарбницею мови й термінології, „Вѣстникъ“ був далі джерелом зневаги рідного слова. По довгих зусиллях редактором цього „Вѣстника“ став аж р. 1896-го д-р Олександр Богдан Кулачковський (умер у Відні 2. II. 1929 р. на 64 р. життя) і був ним до розвалу Австрії, видавши 22 грубі томи. Мав він тут великі заслуги, бо впровадив фонетичний правопис, бо зукраїнізував „Вістник“, заступив старі терміни чисто народніми, творив сам чимало слів на народній основі, причиняючись до збагачення української народньої термінології. З молодечим запалом узявся він студіювати народню мову й працював над тим ціле життя та довів до такого ступеня, що ним може почванитись мало хто з наших правників („Діло“ 1929 ч. 29 і 37).

Я міг би закінчити свої завваги, якби не те, що в полеміку проти Огоновського вмішався був його попередник на львівській катедрі української мови й письменства Яків Головацький. Він написав статейку п. н.: „Хвостикъ всюди мусить бути первшимъ“ і, як видно з наголовку, призначив її для львівського „Слова“. Одначе цей часопис не помістив статейки, мабуть тому, що Ом. Огоновський був загально шанований, навіть між русофілами. Не видруковано її також у „Новому Пролом-і“, а „Страхопудъ“ Мончаловського почав виходити аж р. 1886-го, коли вже статейка була перестаріла. Гадаю одначе, що не зайве буде помістити її сьогодні, коли ціла подія належить до давномис-

¹ Ом. Огоновський відповів теж „Мирові“ („Діло“ 1885 ч. 64).

нулого зперед п'ятидесяти літ, і коли можна про неї спокійно говорити. Яків Головацький стежив за подіями в Галичині, вчитувався в галицькі русофільські видання й жив ураз із ними такими самими думками. Міг він за зле взяти Ом. Огоновському, що в невідповідну хвилю, в часі спільної делегації, що вислали русофіли й народовці, робив свої вияснення в міністеріяльних колах, але не при чому був тут батько Омеляна Огоновського, Михайло (ур. 1806, † 3. IX. 1874 р.), що вже давно закінчив життя. Може був це порохунук Як. Головацького з своїм наслідником по катедрі, що прийняв її, коли справа закидів проти Головацького не була ще вирішена в Відні, але в цьому Огоновський не був винуватий, бо сталося це на приказ міністерства. В статейці Головацького читаємо: „Для „Слова“ 1885“.

„Хвостикъ всюди мусить бути первшимъ“. Эта пословица вообще извѣстна въ Галичинѣ, особенно по всемъ Поднѣстровью около Журавна и Букачовець, но не многимъ извѣстно, откуда она произошла. Вотъ я Вамъ и расскажу. Было то въ 50-тыхъ годахъ весной. На перевозѣ съѣхалось бричокъ чуть не десять, по большей части священники, возвращавшіеся изъ за Днѣстра отъ своихъ родныхъ, посѣщавшихъ ихъ на праздники.

Поромъ стоялъ на той сторонѣ Днѣстра. Стали звать поромщиковъ, которые разбрелись по хатамъ, пьютъ и просятъ съ великоднаго перепоя. Жидъ арендаторъ бѣгается по берегу и ругается: „Лихо матери вашей, тѣфу, п'янюги!“ и пр.—Пока собрались поромщики, пока перевезли потомъ на другую сторону, поповскіе фурманы повыпрягали лошади и тутже на передѣ бричекъ стали кормить своихъ лошадей. Между прїѣзжими былъ всѣми вездѣ почитаемый о. Іоаннъ Шараньевичъ изъ Козары¹ и о. Михайль Огоновскій, человѣкъ проныра, низкопоклонный, хитрый, льстивый, улыбающійся, изъ села Чагорова. Всѣ торопятся, всѣ рады бы первыми попасть на поромецъ, который перевозилъ только по одной бричкѣ, такъ какъ вода была велика, и еще несло крыгу. Пока что о. Іоаннъ предложилъ, а перекусимъ что нибудь. И развернулъ салфетку, а въ ней и хлѣбъ, и паска, и крашанки, колбасы и здоровенный поросенокъ. Всѣ принялись за ѣду, пользуясь хлѣбосольствомъ о. Іоанна—стали припоминать еще семинарскія продѣлки—и весело угощались. Только о. Огоновскій (шуринъ Шараньевича) тихомолкомъ отлучился, приказалъ запрячь свои лошади, успѣлъ переговорить съ арендаторомъ, пхнулъ перевозчикамъ по два крейцара на тютюнъ. Никто не замѣтилъ того и всѣ торговались между собой, кто ра-

¹ Ів. Шараневич умер 3. IX. 1876 р. „Слово“ 1876 ч. 20.

нѣ переѣдетъ, только Шараньевичъ замѣтилъ и шутя повторялъ: „увидите, что мой шуринь первый будетъ дома“. Пань-отцы убѣждали другъ друга, что каждому изъ нихъ необходимымъ быть скорѣе дома, а о. Іоаннъ все шутилъ: „Таки мой шуринь будетъ первымъ“ и чуть подплылъ поромъ, онъ отрѣзалъ хвостикъ отъ поросенка и бросилъ на поромъ. „А я вамъ не говорилъ, що хвостикъ всегда мусить быти первшимъ“.

Вдругъ вмигъ Огоновскій на своей бричкѣ, выпередивъ всѣхъ, подѣхалъ къ порому, перевозчики подставили свои жерди и вытащили бричку на поромъ.—Всѣ расхохотались и долго повторяли пословицу: „Хвостикъ всюди мусить бути первшимъ и тамъ, где не треба“.

Когда я услышалъ, что д-ръ и проф. Эмилянъ Михайловичъ Огоновскій, обманувъ всю депутацію въ Вѣнѣ, и за спиной, втихомолку приготавилъ украиноманскую записку австрійскимъ властямъ, мнѣ вспомнилось, что отецъ д-ра и профессора Исидора Ивановича сказалъ тридцать лѣтъ тому назадъ:

„Хвостикъ мусить бути всюди первшимъ“.

Къ тому можно добавить другую пословицу: „Родомъ куры чубаты“. Но надо же помнить: „Брехнею свѣтъ перейдешъ, но назадъ не вернешъ“. (Изъ воспоминаній семи-десятилѣтняго старца)“. Я. Г.

Хто знав Ом. Огоновського, не міг би потвердити його характеристики в статейці Якова Головацького. Огоновський був наскрізь праведний, неспосібний до якихнебудь інтриг. А крім того був скромний, і ніколи не висував своєї особи наперед. Як громадянин, мав він право вияснити становище своєї партії, та відперти наклепи, що ширили русофіли проти українства. Як професор української мови, був він теж управнений виступити проти зневаги українського слова в державному видавництві, не зважаючи на те, чи його слова знайдуть послух, чи візьмуть над ними верх нефахові завваги секретаря цісарської канцелярії п. Савицького.

З якою пошаною віднеслися до Ом. Огоновського по нападях русофілів народовці, видно не тільки з статтей „Діла“, але зокрема ще з принагідного вірша, йому присвяченого в „Новому Зеркалі“ (1885 ч. 11):

„І Ти до Німців з волі Руси
Ходив вступитись за Твій люд;
Русь Тебе сином першим звала,—
Вінець поклала на Твій труд.
Лиш ті, що нарід їм марниця,
Що роблять ради суети,
На Твою голову всесвітлу
Кинули слово клевети.“

Проф. Д-р Кирило Студинський.

Львів, дня 5. VI. 1935 р.

УКРАЇНЬКА ПОЕЗІЯ 1890—1900 РОКІВ.

Спільною рисою нового покоління поетів 1890-их р.р. є добре ознайомлення з європейською літературою й намагання зблизити до неї українську поезію. Тому часто стрінемо в тому часі переклади й перерібки з європейських письменників.

Мова тодішніх поезій стає щораз краща й доходить деколи до справжнього мистецтва. Видно це навіть у Кулішевих поетичних перекладах, що, хоч пише спеціально дібраною й трохи незвичайною мовою з новокованими словами й фразами, має все таки виразну мету поширити рамки української літературної мови й пробує достосувати її до змісту своїх перекладів. Українська поетична мова тих часів може ще деколи не зовсім вироблена (Кравченко, Чернявський і навіть зразу Леся Українка), або ще поперетикана провінціалізмами (галицькі поети, навіть Франко й Лепкий, Чернявський, зрідка й Грінченко), однак назагал вона вже не тільки гарна й добра, але й прямує до гармонійності та до музичних ефектів (мелодійний вірш хоч би вже в Маковей, Самійленка, навіть музикальний вірш Лепкого, не говорячи про таких майстрів, як Леся Українка, або Франко).

Також і форма поезій набирає більшої різноманітності та взорується на багато розвинених формах Західньої Європи, не зриваючи рівночасно з народньою поезією. Українські поети використовують іще радо народні ритми (Кравченко, Леся Українка, Лепкий) і дають мистецькі перерібки народніх пісень (Александрів, Маковей, Козловський, зрідка Грінченко й передусім по-майстерськи Франко), але ті перерібки й наслідування позбуваються монотонності в вірші й уводять справді цікаві та мелодійні ритми й форми. Вироблені вже й рими,—відступають від дієслівних. Разом із тим стає використання народньої пісні не полегшою, а великим утрудненням, бо вимагає високого мистецького почуття й такту,—воно стає все й рідше, тим більше, що поети-інтелігенти, віддалившись від народницьких ідеалів, переривають безпосередній інтимний зв'язок із широкими народніми масами та довідуються про народню поезію більше з книжок. Так ускладнюється дуже й форма української поезії. Тут уже не вистачають давно відомі (найбільше в галицькій літературі) сонети („Донецькі сонети“ Чернявського, „Хуторні сонети“ Стешенка), чи більше, ніж 4-рядкові строфи,—поети пробують завести й вишукані західньо-європейські строфи й ритми (Маковей, Куліш, Щоголів, Франко, Щурат і найбільше Леся Українка).

Ще більш ускладнюється українська поезія в тематиці. Вона виходить рішуче з обмеженого й дуже тісного

кола пошевенківської пори, охоплює численні прояви зовнішнього й внутрішнього життя вже не тільки українців, а й загалом новітньої людини та відкриває собі безмежне й нічим необмежене поле. Хоч тут і там чуємо ще, як згадано, відгуки недавно минулої доби, то це була тільки данина традиції. Поза тим виступає в 90-их р.р. уже поезія нова, а в тематиці характеризує її найбільше розвинений індивідуалізм. Тому мало не всі ті поети любуються в темах кохання. Ця стара тема досягає в творах українських ліриків 90-их р.р. справжніх мистецьких вершин. Щирі, живі любовні переживання, опрацьовані з принадою інтимністю, розкриває перед читачем Кравченко (найбільше в мотивах на народні пісні), коли знову Маковей трактує кохання з легким гумором—іронічно й сатирично. Чернявський оспівує зразу в сентиментальному тоні (здрібнілі слова, форма серенади, казки) смуток, спричинений коханням, зраду, плач і журбу після розбитого кохання, а далі заспокоєння в милій дружині, щастя й радість із щасливої любови; поет часто в своїх почуваннях щирий і безпосередній, але в нього багато ще впливу російських романсів і давновідомих засобів (символіка квіток), до того не мало перебільшення й реторики та вишуканих порівнянь, але не багато пластики. Нечисленні любовні лірики Грінченкові переймає смуток і сентиментальність. Зате Франко дає цілий психологічний роман у ліричних віршах („Зів'яле листя”), виводячи в високомистецьких деколи поезіях нещасно закоханого слабодуха-декадента. Куліш розсипає коштовні поетичні перлини в своїх любовних ліриках („Дзвін”), повні м'якого тону й природної сердечности. Виїмково звертається до тем кохання й Леся Українка. Самотня й замкнута в собі, мало згадує вона про життя свого серця, й тому так рідко стрічається в неї мотив кохання. Він перейнятий смутком і елегантними згадками минулого, але письменниця скоро його покидає й звертається до громадянських тем. Кінчить XIX століття меланхолійна збірка поезій Б. Лепкого, а в нього й любовна пісня достроюється до того сумовитого тону.

Не мале місце займають у тодішній ліричній поезії також теми оглядання природи. У Маковея маємо або чисто описову лірику з переданням враження, що повстає в поетовій душі на вид чудової природи, або й філософічні чи релігійні гадки, викликані красою природи. Такий глибший відтінок і радісне, зворушливе оглядання природи та її краси, разом із осягами людського розуму й серця, стрінемо також у Куліша. Часто подибуємо описи природи й у ліриках Грінченка, але це дуже рідко описова поезія, бо з тими описами зв'язані звичайно почування людини, або вони є родом алегорії. Більше чисто описової лірики знайдемо в „Донецьких сонетах“ Чернявського, де маємо своєрід-

ні краєвиди з-над Дінця. Гарні описи гірської природи дає Кравченко, але нерозкриті особистими, або громадянськими мотивами. Також у поезіях Лесі Українки мотиви природи численні. Маємо тут прегарні картини чужої природи, але й рідні пейзажі з весняним настроєм виступають у неї щиро й зворушливо. Є в неї глибоко пережиті малюнки осени, цікаві картини бурі, далі образ зорі—часто символічний. І Франко любується передовсім у своїй збірці „Із днів журби“ в широких картинах природи галицького села й міста, розвиваючи в них високо мистецьку образність (чудові персоніфікації!) та перетикаючи їх сильними малюнками почувань. Природі належить не мала роль й у рівночасно виданій збірці Лепкого, тільки тут вона має ідилічно-сентиментальну закраску.

Але й поза еротикою індивідуальність, особистість дуже важна й цікава тема в тодішній українській ліриці. Вона пробивається з невідомою досі в українській літературі елементарною силою, й захоплює собою весь світогляд та доходить до повного егоцентризму. Ця індивідуальність не раз сильна, енергійна, життєрадісна та боєва, й навіть різко задирчива, або в другій половині 90-их р.р. вона часто декадентська, слабосила й нездібна до життя. Дослідники пояснюють це незвичайно помітне явище тією передовою ролею, що в ній опинилась українська інтелігенція 90-их р.р., як провідниця й керівниця народного життя,—відсіль той життєрадісний тон у поезіях. Але переконавшись незабаром у своїй безсилості в тій ролі, попадають численні інтелігенти в розстрій і розпачливий настрій,—відсіль той надмірний песимізм, що йому деколи бракує справдішнього підкладу. Немає сумніву, що на витворення того песимізму вплинуло ще й познайомлення з європейською поезією, де хорі нерви й знеохота до світа є вплив перевтоми й пережиття не тільки фізичного, але й морального. Також важке положення народу, політична неволя, економічна біда, безпросвітність і под. не могли настроювати весело. Уже Куліш у „Дзвоні“ підкреслює почуття власної правоти та горду самітність праведника; для нього поет є пророк і цар. Індивідуальні почування новітньої жінки зображує вміло й Кравченко, що, глядячи на сумну дійсність, не піддається їй, але рветься до бою, й вірить у перемогу. Однак ніхто не вмів так могутньо вивести індивідуальності, як Леся Українка в згаданих „Невільничих піснях“. Вона підкреслює особисту ініціативу й індивідуальну волю та проповідує діла-вчинки, любов, ненависть. Вона знає й величні образи розпуки та гру людської депресії, рядом із яскравим зображенням кінцевої боротьби. Обік того промовляє з її поезій зворушлива жіноча ніжність, умілість віддати найінтимніші поривання жіночого чуття й

жіночої психіки та жіночого героїзму й самовідданости¹. Словом, у поезії Лесі Українки виступає дуже різноманітна сильна індивідуальність. З другого боку, поезія крайнього, навіть неоправданого песимізму відбивається найбільше в збірці Карманського, бо в Козловського це почування знаходить повну реальну основу в безнадійному стані поетового здоров'я. Меланхолійну, задумливу закрутку має песимізм, також не зовсім зрозумілий читачеві, Лепкого, що дає охотніше настрої, а не почування. Більше зрозумілий той песимізм у Самійленка, що, перебувши в 1891—3 р.р. душевний перелом, падає щораз глибше в безнадійність², не вважаючи на рівночасні прояви сатиричного сміху.

Часто має тодішня поезія глибшу й цінну закрутку, — філософічно-релігійну. Таке забарвлення має, нпр., хочби й Маковецька поезія. Оглядаючи красу природи, він добирає понад нею Творця, як упорядчика світа. Але це тільки виняток, — Маковецька поезія в тому часі переважно виразно антирелігійна. Видно це не тільки в його дрібніших віршах, де він, нпр., зрікається християнського неба, бо хоче закоштувати не тільки щастя, а й горя, а ще більш виступає така тенденція в його поемах (напр. „Молох“ має ясний протисвященничий настрій, а „Новик“ має виявити безвартість чернечого життя, далекого від світу). Без порівняння глибше зарисовується філософія песимізму в „Зів'ялому листі“ Франка. І вона перейнята виразно протихристиянським духом. Навіть його „Мій Ізмарagd“, хоч спирається в мотивах часто на християнській філософії староукраїнських збірників, має тут і там поезії з рішуче протихристиянською основою. Глибокими філософічними гадками перейняті образи природи в поезіях „Із днів журби“. Доволі сильний філософічний підклад (космічні мотиви) знаходимо і в поезії Самійленковій, хоч він не вміє органічно злити його із своєю психікою³.

Але ця індивідуалістична поезія не затрачує звичайно громадянсько-суспільного підкладу, що деколи відступає на дальший план, але проривається все з особливою силою в усіх кращих поетів цієї доби. Такий підклад доволі сильний хоч би й у поезії Маковецької (образки галицького бідування, сумні сцени з військового життя); у нього він прибирає декуди форму іронічної сатири (напр. портрет австрійського офіцера)⁴. Ясна річ, не прогномів іще цей громадський підклад (хоч уже в мало оригінальних тонах) і в Куліша. Поезія Грінченкова перейнята наскрізь грома-

¹ Зеров: Від Куліша до Винниченка, 1. с.

² Згадана стаття Дорошкевича, ст. 46-7.

³ Там саме, ст. 50.

⁴ Див. про це у згаданих працях Зерова й Якубського.

дяньськими мотивами. Зазив до праці, гімни праці повторюються раз-у-раз у його ліриках. Дуже часто виступає в нього плач над долею, гнетом та неволею краю й народу, образки життя бідних, убогих сіл, відомий іще з попередньої доби мотив тернового вінка України, а далі, обік песимізму й безнадійности, як згадано, також віра в краще майбутнє, зазиви до бою, образ останнього борця, намагання подати реальну програму праці й под. Дуже сильно підкреслені громадянські мотиви й у поезії Лесі Українки. Сюди можна зачислити й її любов до України, що проявляється гарними образками рідного оточення, поруч того стрічаємо в неї все національні теми. Вона оспівує горе рідного краю, але й добачує його ясніше майбутнє. Під впливом Драгоманова й інших обставин слово Лесі Українки на громадянські теми стає щораз сильніше й спирається на ширшу основу, переливаючись ув акордах гарячої любови й ненависти¹. Та певне найсильніше виступили громадянські мотиви в поезії Франкові, що й розумів поезію, як службу громадянству. В його збірці „З вершин і низин“ переважають мотиви боротьби з сучасним соціально-політичним ладом², а його „Мій Ізмарагд“—це „безпосередні віршовані рефлексии вченого, мораліста й публіциста на явища публічного та особистого життя“³. Цей спокій і лагідність, що характеризують „Мій Ізмарагд“, переходять у збірці „Із днів журби“ в песимізм та глибоку рефлексію⁴. Велика частина Самійленкової лірики є також громадсько-патріотична; у нього майже зовсім немає особистих мотивів у поезії, а центральна провідна гадка — ідея України⁵. А як часто така громадянська поезія зближається до часописного фейлетону—це показують хоч би сатиричні образки Маковецьві, гумористичні портрети Самійленкові, або насмішливо-іронічні поеми Франкові.

Годі ще обминути важливої теми — призначення поетового й ролі поетичного слова. Найкращі українські поети присвячували цій темі багато місця і (часто в супротивності до багатьох європейських поетів) признавали поезії дуже поважну й важну роллю. Так, нпр., Леся Українка присвячує за час усієї своєї творчости аж 40 поезій цій темі й ставить письменникові завдання: боротись словом за правду й волю⁶. Самійленко ставить поетові мету: допомогти могутнім словом людині, що страждає⁷. Зовсім по-

¹ Якубський: Творчий шлях, ст. L і д.

² Ол. Дорошкевич: Підручник історії української літератури. Видання четверте, Київ 1929, ст. 168.

³ О р. cit., ст. 169.

⁴ О р. cit., ст. 170.

⁵ Самійленко: Вибрані твори, ст. 78.

⁶ Якубський: Творчий шлях, ст. XLIV і д.

⁷ Самійленко, о р. cit., ст. 50.

святитись для служби громадянству—основний клич Франків, а вся його поетична діяльність є аж надто вимовний доказ такої служби.

Розуміється, вище сказаним далеко ще не вичерпано в усіх деталях тематики української поезії 90-их р.р. XIX ст. Згадаю ще хоч би тільки в Лесі Українки: мотив недуги¹ (пор. Козловський), або такі теми, як: „Сафо“ (пор. Самійленко, Стешенко), „Остання пісня Марії Стюарт“, „Кримські спогади“ (пор. Кримський) й ін.² Але вище вказано тільки найхарактеристичніші явища в тематі тодішньої української лірики.

Обік ліричних поезій з'являються в українському письменстві того часу також і поеми передусім оповідного характеру, більші й менші, в творах: Маковея, Грінченка, Франка, Лесі Українки й ін., але вони назагал не такі часті у віршованій поезії, як лірики, і не такі емоціонально сильні,—окрім хіба деяких Франкових поем. (Кінець буде).

Проф. Д-р Ярослав Гординський.

Львів.

УКРАЇНЬСЬКА РОМАНТИЧНА БАЛАДА.

В нинішніх часах гострої реакції на матеріялістично-позитивістичний світогляд минулого століття, в часах ренесансу духа, романтизм знайшовся знову в центрі уваги дослідників літературного життя. Завдання цієї праці—причинитися до з'ясування самого поняття романтизму, прослідити українську форму цього романтичного зриву, та проаналізувати найхарактеристичніший може для романтики літературний жанр, що ним є балада.

1. Романтизм.

З'явився він у дивній, повній духової напруги, переходовій добі кінця XVIII-го й початку XIX-го стол., та виявився в мистецтві слова, як реакція проти застиглої, залишеної на мертвій точці псевдокласичної теорії й практики. Людське „я“, що по довгому сні збудилось було до життя в добі гуманізму й засяло в сонетах Петрарки, знову зануло. Потім іще раз вишкірило було зуби з книг Вольтера та вибухло в думках пустельника Руссо. Зачався романтизм. З Бритійських островів зазвучали грізно понуропристрасні звуки фантастичної ліри Осіяна. Як ясний відгомін континенту, озвалася вичарована Гердером скрипка південного

¹ Якубський: Творчий шлях, ст. XXXVII-VIII.

² Якубський: Лірика Лесі Українки, ст. X.

Сіда та зазвучала гармонія в „*Stimmen der Völker in Liedern*“. Всі звернули свої очі на незнаний досі світ народньої поезії. Бо зачався романтизм.

Звільнене „я“ хотіло летіти високо, до ідеалу, та пізнало, що воно приковане все таки до реального світу,— поганого, брудного. Втікало від нього — бодай на крилах фантазії... у створену ad hoc фіктивну фантазмагорію середньовіччя, але не тільки втікало: бо зродило також сильний протест проти панівного устрою в ім'я щастя людства: створило Вертера, Карла Мора, Рене, Ернана, викувало з криці революційні гімни Шеллі, Байрона, Шевченка.

Повстало романтичне письменство на світанку XIX-го віку: „література зовсім суб'єктивної інспірації, так скажемо, — література уяви й почування“ (Е. Фаге).

Мусимо собі тепер ясніш уявити, що́ таке власне романтизм—ця гарна, але мутна мряковина, що висить на границі двох століть. „Романтизм? Який романтизм? Де? Коли? Були романтики, люди своєрідного „темпераменту“, але романтизм—це абстракція, що нам ні до чого не придасться“¹. До такого вислідку дійшли майже всі новіші дослідники німецького романтизму,—того романтизму *par excellence*. Один із них пише: „Кожний т. зв. „романтик“ був світом для себе, і подібність поміж ними була тільки така, як родова подібність між усім, що велике й геніяльне“².

Друга група дослідників стоїть на іншому становищі. Для них романтизм, не зважаючи на свою різномірність та недисциплінованість, усе таки можна визначити, як цілість, і то визначити доволі точно. Безперечно, що такий погляд, не дивлячися на те, чи він ілюзорний, чи дійсно правдивий, все таки має сильну опору в цілій конструкції нашої логіки, що хоче різномірні явища з спільними знаками підпорядковувати під одне сконструоване поняття. Віру в правдивість цього погляду будить і факт, що багато визначних учених як зпосеред самих романтиків, так і пізніших, старалося не тільки точніш визначити суть романтизму, але також убгати її в вузку формулку дефініції. Але всі такі спроби мають тільки релятивний успіх.

Як ілюстрацію наведу дві дефініції: наперед утворену одним із корифеїв романтизму, Фрідріхом Шлегелем, іще в добі розцвіту того напрямку, в розгарі діяльності, так би сказати „на гаряче“, а потім дефініцію одного з найновіших, уже об'єктивних дослідників романтизму, — Зигмунда Лемпівського. Шлегель так пише: „На мою думку й за мою термінологію, романтичне є те, що представляє сентимен-

¹ Zygmunt Łempicki: *Romantyzm. Przyczynki do krytyki pojęcia*, „Pamiętnik literacki“ 1917, стр. 9.

² Benz: *Märchendichtung der Romantiker*. Gotte 1908.

тальну тему в фантастичній формі“¹. Сучасний дослідник знову: „Романтизм є відміна означеного типу світопогляду, опертого на чуттєвих первнях, який із початком ХІХ стол. виступив із такою силою, що знайшов свій вияв ув окремій культурі з дуже фантастичними рисами, а особливо в окремому мистецтві з символічним характером“².

Як бачимо, обидві дефініції по своїй істоті менше-більше криються: в обох, як головні елементи романтизму, видвигнено чуттєвість і фантастику. Друга визначається тільки ширшим розглядом, можливим уже з історичної перспективи. Та обидві мають теж спільну хибу: неповні, з них ніяк не можна логічно вивести, напр., такий важний момент романтики, як зворот до народньої поезії або вибуялий індивідуалізм. Тих характеристичних рис романтизму там ані іп пише нема. Та взагалі в романтизмі маємо так багато елементів, часто навіть різнорідних, що злучити їх ув одній дефініції, яка відбивала б романтизм вповні, таки неможливо.

І тому мимоволі приходить думка, що треба шукати інших, нових доріг. Ту відмінну дорогу власне вибрав один із визначних дослідників романтизму—І. І. Замотін. Цей учений—не скептик. Він твердить, що „романтизм, несмотря на многообразіе своих варіацій и на слабость своей теоретической стороны, все таки опредѣлим“³. Але його визначення романтизму—це не є дефініція; це скоріш визначення дескриптивне, — різниться воно тільки від звичайного історичного опису тим, що скупчує всі різнорідні явища романтизму в одні, досить стислі, рами, систематизує їх.

Романтизм можна визначити: 1) „со стороны своей сущности“ і 2) „(со стороны) тѣх главных своих мотивов, которые обошли всю Европу“⁴. „По сущности“ романтизм є, на думку Замотіна, „ясно выраженное идеалистическое мировоззрѣніе“⁵, його основною рисою є ідеалізм, а то ідеалізм у метафізичному значенні того слова, як „вѣра в духовныя начала жизни и даже признаніе необходимости подчинить матерію или природу духа“⁶. Та сам же Замотін признає, що таке ідеалістичне намагання—це не є характерна риса виключно тільки романтичної епохи, що такі „порывы челоуѣческаго духа от конечнаго, реального к безконечному, идеальному“⁷ повторюються нераз ув історії людства. Отже, таке визначення добре для здефініювання всіх тих ідеалістичних, що періодично вертаються, епох, які збирає більшість дослідників ув одну групу під загальною на-

¹ Fr. Schlegel: Jugendschriften, II том, стор. 370.

² Zygm. Lempicki, op. c. стор. 30-31.

³ И. И. Замотин: Романтизм 20-ых годов ХІХ ст. в русской литературе, II том, 2 вид. (Вольф), 1913, стор. 17.

⁴ Замотин, op. c. 11. 17.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

⁷ Замотин, op. c. 11. 18.

звою „романтизм у ширшому значенні“. Для визначення романтизму у вузькому значенні далеко цінніше опрeдeлення його головних мотивів, що їх, на думку Замотіна, є три, а саме: індивідуалізм, націоналізм та універсалізм¹.

Панування першого з тих мотивів зрозуміле наслідком факту, що в добі романтизму визволилося людське „я“ з оков псевдокласицизму. Найвиразніший його представник у літературі безперечно Байрон із цілою своєю „школою“. Вилився він також дуже сильно в егоцентричній ліриці романтиків та в поезіях, де романтичні поети хочуть розв'язати проблему генія, відношення поета до маси і т. ін. Цей сильний культ індивіда вів далі до культу визначної одиниці та витворив поняття надчоловіка.

З індивідуалізму Замотін виводить другий мотив романтизму, а саме—націоналізм². Ясно, що признання прав одиниці вело романтиків і до признання прав кожної нації на самостійне фізичне й психічне існування. В літературі цей мотив виявився інтересом до теперішнього побуту та відрубних індивідуальних рис кожного народу й культурою його історії. Так як культ індивіда привів до поняття надчоловіка, так само культ нації створив теорію сильних, вибраних націй: тим можна собі пояснити такі явища, як великокімство, виявлене головню в „Мовах до німецького народу“ романтичного філософа Фіхте, як фільгелленізм, що його жерцем був не один тільки Байрон, а вкінці на слов'янському ґрунті месіанізм польський і український.

Вкінці третій мотив романтизму,—універсалізм, уважає Замотін за звичайне перенесення тих ідеалів, що в націоналізмі аплікувалися на рідний народ, на ціле людство. Є це думки про щастя всіх людей, а з ними тісно в'яжуться реакція на сумну дійсність, яку мали романтики перед очима замість ідеального братства й рівності всього людства. Реакція ця вилилась у формі ідеалізування середньовіччя та з ним сполученої політичної консервативности деяких романтиків, а також у формі знаного Wetlschmerz-у. На тому ґрунті зродилися, з другого боку, теж проповідники політичної волі—типу Шеллі—та цілий романтичний утопійний соціалізм.

Оце визначення романтизму візьмемо за підклад при розгляді романтизму в Україні. Тут іще мушу тільки зазначити, що при розгляді романтизму на підставі цієї схеми треба все брати під увагу національну своєрідність кожного народу. У кожної нації взаємини та пропорції між тими трьома мотивами та поодинокими їх складниками будуть різні, та все деякі над іншими будуть домінувати, а інші знову будуть розвинені дуже слабо. (Далі буде).

Львів.

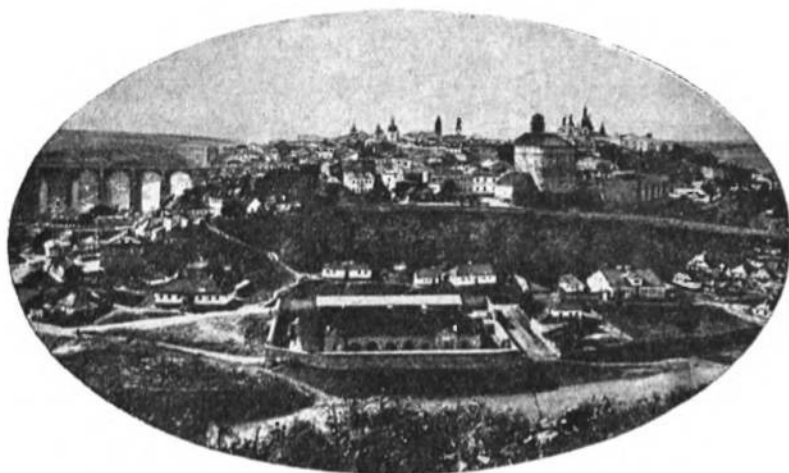
Д-р М. Гнатишак.

¹ Замотин, оп. с. 11-18-19.

² Замотин, оп. с. 11. 39-40.

ПОВСТАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В КАМ'ЯНЦІ НА ПОДІЛЛІ.

Мій доклад Губерніяльному Земському Зібранню про Університет на Поділлі. При цих обставинах роля й думка тимчасової Управи мала тільки другорядне значення. І справді, Управа, за виїмком, звичайно, українця Богацького, поставилась до справи пасивно, здавшись фактично на Відділ Народної Освіти: нехай роблять, як знають. Отже на мене впав обов'язок підготувати доповідь про український Університет у Кам'янці для майбутнього демократичного Земського Зібрання, що мало з'їхатися за півтора-два

Загальний вигляд Кам'янця - Подільського.

місяці. Це було завдання почесне, але не дуже легке: університети не відчиняються щороку. Правда, потребу Університету для Поділля довести було не тяжко: закордоном для такої кількості населення (4 мільйони) існує по дві-три високі школи. Був іще й мотив чисто національний: старі російські університети в Києві, Харкові, Одесі зукраїнізувати буде не так то легко, — російська професура ставитиме опір та й українська влада під цим поглядом була дуже толерантна, — вона була проти негайної „насильственной“, як — тоді скаржились росіяни, — українізації. Таким чином, „націоналізація“ старих університетів в Україні мала б розтягнутись на довгі роки, а тут будувався б національний Університет відразу і „з кореня“.

Трохи тяжче було захищати Кам'янець, як місце осідку майбутнього Університету на Поділлі. Тут повставали старі антагонізми між Кам'янцем і Вінницею. Кам'янець був гу-

берніальне місто Поділля, але знаходився цілком на краю губернії. Тут були адміністративні установи й багато середніх шкіл, але поза тим—нічого. Інша річ Вінниця: вона знаходилася в центрі Поділля, в центрі цукрової промисловости, на шляху Київ - Одеса й швидким темпом розбудовувалась і розросталась. До того ж вона мала кілька літ підряд дуже енергійного мійського голову Оводова, а мрією й амбіцією його було—забити старий Кам'янець і зробити молоду Вінницю губерніяльним центром Поділля. Але старий Кам'янець теж не давався: він, із височини своїх стародавніх фортець та мінаретів, згорда поглядав на молоду меркантильну конкурентку, і знав ціну своїй старій традиції та культурі.

Турецька фортеця в Кам'янці - Подільському.

Доктор Солуха від імени кам'янчан підказував мені мотиви, чому Український Університет має повстати саме в Кам'янці: Кам'янець - Подільський — українське місто, висунуте найдалі на Захід. Історично тут змагалися впливи ¹⁶ польські, російські, турецькі. Тепер, у цю переломову історичну добу, Кам'янець - Подільський цим впливам має протиставити міцну фортецю національної культури — Український Університет. Коли ж, у майбутньому, Україна стане соборною, цей Університет буде тією культурно-національною лабораторією, де будуть згладжуватись різниці між Надніпрянщиною й Галичиною. Ці мотиви, а поруч них ініціатива й жертвенність Кам'янця для „свого“ Університету, мали переконати Земське Зібрання, що Університет мусить повстати в старій столиці Поділля.

Друге питання було,—які матеріальні жертви візьме на

себе Поділля, щоб прихилити владу заснувати тут державний Університет. З одного боку, треба було заімпонувати центральному урядові значною сумою, а з другого, треба було дивитись, щоб ця сума не перевищила податкових можливостей губернії. Признаюся, вирішення цього питання завдало мені досить клопоту: трудно було знайти якийсь критерій для найбільш правильного його розв'язання, а несталість валюти в той час взагалі затёмнювала цілу картину. Врешті я спроєктував: Губерніяльне Земство асигнує на збудування Університету в Кам'янці один мільон карбованців, при чім цю суму зобов'язується сплачувати п'ять літ, по 200.000 карбованців річно. Управа пристала на цей проєкт, і в такому дусі я виготовив доповідь для першого демократичного Подільського Губерніяльного Земського Зібрання.

На жаль, цього доповіді я не маю під руками: майбутній історик знайде його в збірці докладів Першому Українському Земському Зібранню, що відбувалось 25—30 квітня 1918 року в місті Вінниці під час проголошення Гетьманства.

Перше українське Земство на Поділлі. Як і треба було сподіватись, доклад про Університет був прийнятий одногосно: Земське Зібрання бурхливо привітало ідею заснувати першу високу українську школу на Поділлі, і план фінансування цієї справи апробувало. Звичайно, причину такої одногосної постанови Земського Зібрання треба шукати не тільки в свідомості потреби високої школи для губернії, але і в моментах психологічних: це ж уперше з'їхались представники населення губернії, обрані усім народом, при чім обрані справді вільно, без натиску й терору. Гласними повітових земств, замість поміщиків, урядовців та лояльних волосних старшин, стали місцеві громадські діячі: народні вчителі, кооператори та селяни. Все народ молодий, енергійний, національно свідомий і патріотично настроєний.

В свою чергу, кожне повітове земське зібрання з свого складу, як я зазначив, обирало 5—7 гласних до Губернського Земського Зібрання. Здебільшого це були інтелігентніші й сильніші одиниці з повітових гласних, і з них творилось Губерніяльне Зібрання. Тут уже зустрічались люди з високою освітою, колишні земські служачі, загалом же найяскравіші повітові діячі. В квітні 1918-го року Україна вже була вільна від більшовиків. Правда, в Україні стояло німецьке військо, але в Києві сидів справжній український уряд, і українській демократії здавалось, що ось вона, нарешті, може приступити до спокійного державно-національного будівництва. І це будівництво український народ через свої самоврядування започав широко, сміливо та з ентузіазмом. Зокрема, в освітньому будівництві перше Подільське Губерніяльне Зібрання пішло ще далі пропозицій Управи, а саме, — з ініціативи одного з гласних постановлено, що, з

огляду на значення сільського господарства для Поділля, в кожній волості губернії має повстати нижча сільсько-господарська школа, в кожному повіті—середня і, нарешті, для губернії—а саме в Вінниці—одна висока.

Таким чином, і честолюбство Вінниці, і зарозумілість вінничан, принаймні теоретично, були заспокоєні.

Звичайно, тут же треба сказати, що постанови Губерніяльного Земства (як, зрештою, повітового й міста Кам'янця) асигнувати гроші на Університет мали тоді дуже маленьке реальне значення. Каси всіх самоврядувань були порожні,— в революційний 1917 рік, у хаосі, ніхто податків не платив, ніхто їх і не збирав, а, крім того, упадок валюти робив ці податки цілком мізерними. Вся надія була на майбутнє, коли революційні хвилі спадуть і життя ввійде в нормальну колію. В квітні місяці 1918 року Україна була на порозі до цього.

Але постанови Губерніяльного Земства й Повіту, поруч з постановами міста Кам'янця, мали для справи повстання Університету вирішальне принципове й моральне значення. Не дочекаючись навіть офіційної постанови, тільки маючи принципову згоду Губерніяльної Управи, до Києва виїхала з Кам'янця делегація клопотатися перед Міністерством Освіти Української Народньої Республіки заснувати в Кам'янці на Поділлі Університет.

У Києві, в Міністерстві Освіти. З кого складалась делегація, я добре не пам'ятаю. Коли не помиляюсь, їздили тоді до Києва: К. Г. Солуха і О. М. Пащенко. Міністром Освіти на ту пору був Вячеслав Костянтинівич Прокопівич. Дуже цікаво, які саме міркування висловлювались в Міністерстві з приводу піднесеного питання. На жаль, я їх не знаю. Але, звичайно, становище Міністерства до справи було цілком прихильне. Кажу „звичайно“, бо тоді влада й реальна сила Міністерств були тільки порядку формального й морального, але не реального. Дійсне, реальне, життя було ключем на місцях, міністерства свого бюджету не мали, так чи йнакше впливати на хід подій на місцях майже не могли і тільки старались уняти прояви місцевого життя в певні державно-правні форми. Тому, при таких умовах, не доводилось спиняти місцеву ініціативу, особливо, коли вона йшла по лінії національно-державних інтересів. Отже, Міністерство Освіти поставилось до питання про Кам'янецький Університет цілком прихильно, але досить байдуже, тому справу утворення Університету в Кам'янці перебрав до своїх рук Український Народній Університет у Києві, що цілу організацію Університету в Кам'янці поклав на приват-доцента Київського Університету Св. Володимира І. І. Огієнка.

Так заходи ініціаторів Кам'янецького Університету й постанови місцевих подільських самоврядувань завершилися

конкретно обранням людини, що мала приступити до реалізації самої справи...

Гетьманський переворот і сплутані карти. Але Україні не пощастило довго зажити спокою... Тільки що, за допомогою німців, Україна була очищена від більшовиків, тільки що край вільно зітхнув і намірився взятись до спокійної творчої праці, як цей спокій, несподівано для цілої України, був знову порушений. Провінційальна Україна з великим здивуванням довідалась про розпуск Центральної Ради й гетьманський переворот у Києві 29 квітня.

Порушивши ціле життя, гетьманський переворот трохи сплутав карти і в започатій справі Кам'янецького Університету.

Як ми бачили, цю справу висунули й підпирали демократичні самоврядування—мійське, повітове й губерніяльне. Але ж першим актом гетьманської влади був розпуск цих самоврядувань, що фактично керували тоді всім політичним, культурним і економічним життям на місцях. Голів та членів земських управ по всій Україні, а, зокрема, на Поділлі, гетьманські старости арештовували, або зміщали, а на їхнє місце призначали або старі цензові Управи, що діяли ще до революції 1917 року або, ще гірше, лідерів місцевих повітових „союзів землевладільців“, на які фактично спиралась гетьманська влада. І ті, і ті були слуги й прихильники старого царського режиму. На гетьманський переворот дивились, як на переходову стадію до „єдиної неділимої“. Україні й українських діячів терпіти не могли, бо їм здавалось, що всі неприємності, які принесла революція поміщикам, походять від місцевих українських політиків. Вони не визнавали навіть української народньої школи. Над ідеєю Університету просто сміялись. Отже можна зрозуміти, в яку ситуацію попала справа нашого Університету.

Але, на щастя, не все так рівно й відразу пішло, як то хотілось поміщикам, що об'єднались у Кам'янецькому союзі землевласників. Правда, в Кам'янецьке Повітове Земство, на вимогу Союзу, Губерніяльний староста Кисільов відразу призначив одного чи двох членів Управи з старих гласних поміщиків-росіян: прийшов і „розсівся“ тут старий чорносотенець і країножер, поміщик Нехаєв. Але нової демократичної Управи Кисільов зразу не посмів розігнати: був розрахунок такий, що нова демократична Управа сама розійдеться, протестуючи проти незаконного призначення в її склад цілком стороннього елемента. Але цей розрахунок не виправдався: О. М. Пашенко, за порадою з українцями, твердо залишалась на своїм становищі голови Повітової Управи,—хоч співробітництво з непрошеними „гостями“ дуже затримувало працю й впливало на нерви. Що ж до Губерніяльної Народньої Управи й Кам'янецької Мійської, то,

на перший час, навіть від цієї часткової дезорганізації Губерніяльний Староста мусів утриматись. Річ у тім, що, розв'язуючи демократичні земські Управи, бодай для вигляду „законности й доцільности“ треба було висувати якісь „мотиви“. Найчастіш, як мотиви, висувались—непідготовленність демократичних Управ до провадження земської праці, недостатня освіта членів Управ, нарешті, якійсь злочин по службі.

Якраз із цього боку Губерніяльну Земську Управу трудно було „взяти“. Уже перше Губерніяльне Земське Зібрання під цим оглядом поставилось до справи поважно й обрало свій виконний орган—Губерніяльну Управу—з п'яти осіб, а з них троє були з високою освітою. Як для тих часів, коли української інтелігенції просто не вистачало, — це було цілком добре. Крім того, більшість складу Управи мала довший або коротший стаж на земській роботі... Що ж до злочинів чи помилок у своїй діяльності, то Губерніяльна Земська Управа не встигла ще їх наробити, хоча б із тієї простої причини, що була обрана якраз на передодні гетьманського перевороту й на те не мала ще часу.

Подільський Губерніяльний Староста Кисільов усе це чудово бачив. Він сам був свого часу „земцем“, — Головою Проскурівської цензової Земської Управи, сам добре знав, що в складі цензових — панських — управ більшість членів була без високої освіти, й тому просто незручно йому було цілком безправно розпустити нову демократичну Губерніяльну Управу. Правда, нам було відомо, що до нього майже щоденно ходили з цією вимогою члени Кам'янецького Союзу „землевладельцев“, на чолі з настирливим чорносотенцем і україножером Нехаєвим, але Кисільов усе відтягав із „реформами“, бо взагалі уважав „неполітичним“ показати відразу — чого, власне, хочуть ті, що ніби стоять за „новий лад“. Отже, так чи йнакше, Губерніяльній Управі пощастило залишитися на перший час у своїм повнім складі. Так само неможливо було щось ізробити з Мійською Кам'янецькою демократичною Управою. Головою тут був О. П. Шульмінський, але ж це був чоловік із високою освітою, і з довголітньою працею в мійським самоврядуванні.

Правда, через кілька місяців Кисільов, під натиском місцевих і центральних, ворожих українству, сил, мусів зробити певні, — хоч і невеликі — зміни в складі Губерніяльної й Кам'янецької Мійської Управ, але, — кажу — на початку, після гетьманського перевороту все в цих установах затрималось на місці. На цьому моменті я спиняюсь докладніше власне тому, що від тих чи тих змін у складі цих трьох управ безумовно залежала доля Кам'янецького Університету. Річ у тім, що, з розпорядження Гетьманського Уряду, було нада-

не право тим Управам, що приходили з гетьманського призначення на зміну демократичних, відмінити й заборонювати ухвали та постанови демократичних земських та мійських зібрань, отже нові Управи—Мійська, Повітова та Губерніяльна — просто могли б відмінити постанови про заснування в Кам'янці на Поділлі Університету та про всякі асигнування на цю мету. В кращому разі, вони могли б всіяко гальмувати цю справу, а це, як побачить читач далі, призвело б до того, що Університет у Кам'янці взагалі не повстав би.

Отже, так склалась ситуація після гетьманського перевороту „на низу“. „Вгорі“, в Києві, з переворотом, український національний уряд автоматично відпав, — українськими міністрами були тільки двоє: Міністер Закордонних Справ Д. Дорошенко й Міністер Освіти М. Василенко. Без сумніву, все це ускладнило справу Кам'янецького Університету й на горі, і про це, очевидно, розкажуть ті, що мусіли її просувати по гетьманських міністерствах.

М. Василенко —шкільний куратор і міністер. Усе ж таки великим щастям було те, що Міністром Освіти став українець М. Василенко та й усі урядовці цього Міністерства zostались на своїх місцях. Правда, треба сказати, як на ті часи, Василенко був українець „дуже незадовільний“: бувши старшою людиною віком і мавши темперамент дуже повільний, він іще за часів Центральної Ради, коли все кипіло, обурював українське громадянство своєю обережністю, поміркованністю, нерішучістю. Року 1917-го, за часів Центральної Ради, М. Василенко, ще з призначення Тимчасового російського Уряду Керенського, зайняв посаду Попечителя (Куратора) Київської Шкільної Округи. Це ніби то була одна з перших „уступок“ російського уряду Україні, що відроджувалась до життя. Це відродження, як відомо, стихійно й насамперед спрямувалось у бік націоналізації шкільництва: нижчого, середнього й високого. Хвилі розбурханого національного моря високо здіймалися вгору, на місцях кипіла робота для українізації, Центральна Рада ухвалювала одноголосні постанови про перехід навчання на українську мову, й тільки в Київській Шкільній Кураторії ці хвилі значно опадали, і в своїм буйнім бігові спинялись: куратор Василенко був проти занадто нагальної українізації, особливо середнього та високого шкільництва...

Правда, почасти Василенка можна було зрозуміти: та ж в Україні до 1917 року не було ні однієї школи з українською мовою, не було підручників навіть для нижчої школи, не то що для вищих початкових (семирічки), середніх, а тим більш—для університетів. Далі, — по всіх школах, особливо середніх, було дуже багато вчительства московського, а коли й з українців, то такого, що української книжної мови зовсім не знало. Все воно—перелякане передовсім за

свої посади, а потім взагалі надихане погордою й злобою до українства, про яке досі нічого не було чути, — прибігло до куратора Василенка схвильоване, збентежене, роз'ярене з приводу „насильственной українізації“. Куратора закидали питаннями, — як бути, що вчителі не знають української мови, що нема підручників, що батьки дітей й самі діти „вообще против всякой українізації“ і т. ін. До нього надходили різні прохання, постанови й петиції — одні за негайну українізацію, другі — проти неї — і Василенкові, серед цієї розбурханої стихії, треба було й вимоги українців задовольняти, а одночасно сполошених професорів та батьків-росіян і всяких ворогів українства — заспокоювати, „защиткувати“, „обороняти“. Фактично ж це призводило до задержання й до зниження темпу національного освітнього руху. Було вражіння, що Василенко всяко обороняє російську школу в Україні, і на цім тлі почались навіть непорозуміння між Центральною Радою з її Генеральним Секретарем Освіти І. Стешенком з одного боку й куратором Василенком із другого. Він Центральну Раду почасти ігнорував і оглядався на Петроград, де ще сидів російський уряд Керенського, що вважав Україну за свою, й думки не припускав про її самостійність...

Отже, такий поміркований українець став міністром Освіти в гетьманському уряді. Треба сказати, що за Василенкового міністрування цілий темп українізації шкільництва взагалі дуже сповільнився, особливо приймаючи на увагу, що всюди піднесли голову ворожі українству елементи. Одначе, в справі заснування нових українських університетів у Києві та Кам'янці зміни не зайшло: університети ухвалено організувати. Розуміється, поновлення цієї справи потребувало нових заходів та пертрактацій, — треба було пербороти різні труднощі.

Якби то не було, Кам'янецькому Університетові пощастило: не дивлячись на гетьманський переворот, справу вдалося й „на горі“ в Києві, й „на долині“ — в Кам'янці, поки що вратувати.

„Світовий рекорд“. Діялося все це в травні 1918-го року. А через нецілих шість місяців, 22 жовтня того ж року, в Кам'янці-Подільському повстав і з надзвичайною урочистістю був відчинений повний Український Університет, у складі трьох факультетів, з професурою, студентством, бібліотекою, кабінетами, лабораторіями і т. д.

Правда, історія революційних часів, коли життя взагалі б'є прискореним темпом, дає нам приклад швидкого повстання різних установ, інституцій та організацій.

Одначе, Кам'янецький Університет чи не побив у цьому відношенні світового рекорду... У всякому разі, на нашому українському тлі самий процес пов-

стання Університету в Кам'янці назавжди залишиться подією, до якої з приємністю й гордістю будуть звертатись думки українця.

В травні 1918-го року абсолютно нічого, крім голих постанов про Університет місцевих подільських самоврядувань і згоди на це в Києві, не було. Яким же способом за шість місяців могла повстати така складна й цілком нова в українських умовах інституція, як Університет?

І ось на цім місці інтереси повної об'єктивності й справедливості вимагають признати, що сталось це завдяки тому, що організувати Університет було доручено проф. Івану Івановичу Огієнкові.

Проф. Іван Іванович Огієнко. Проф. Огієнко—особа, українському громадянству широко знана¹. Його знають, як професора - філолога, як ректора Кам'янецького Університету, як Міністра Освіти й Ісповідань та Головноуповноваженого Міністра Уряду Української Народньої Республіки. Його знають, як автора наукових і популярних праць, як перекладчика богослужбових книжок на українську мову, як церковного й громадського українського діяча.

В момент, коли пишуться ці рядки, І. І. Огієнко — людина ще зовсім не стара (* 2.І. 1882 р.), повна сил та енергії. Перед ним — іще нескінчений шлях життя й широкої праці. При таких умовах може було б передчасно й не зовсім зручно давати вичерпну характеристику його особистості та діяльності...

Але, оскільки ті чи ті риси вдачі І. І. Огієнка виявилися, власне, в процесі організації Університету в Кам'янці,— їх не можна тут обминути.

І найголовнішою з цих рис треба признати виключну діловитість і працьовитість І. І. Огієнка. Це — передовсім людина робочої дисципліни. Наслідком цього—десятки написаних та виданих Огієнком праць наукових, популярних та інших, минаючи роботу професорську, загально освітню, благодійно - громадську і т. ін.

За цю всю працю проф. І. І. Огієнка серед широких кіл українського громадянства й навіть української простої людности знають і поважають. Але,—нащо гріха таїти: не всі серед цього громадянства І. І. долюбляють. Бо І. І. бу-

¹ З приводу цього та інших уступів у спогадах п. В. Приходька про Кам'янецький Університет, де згадується моє ім'я, уважаю за необхідне зазначити таке. Організація Українського Державного Університету в Кам'янці-Подільському справді була в моєму житті тим ділом, якому я віддався цілою своєю душею, бажаючи зробити все, що в моїх силах було. Але я ніяк не можу приписати ні своїй скромній особі, ні праці, що я зробив, усіх тих якостей і тих високих кваліфікацій, якими відзначає мене Шановний Автор. Відповідних уступів не можу, на жаль, скреслити, ні оминати тільки з огляду на категоричну заборону Автора, що згодився дати до друку свої спогади з умовою, що вони будуть уміщені без змін, як були писані ще в 1930 році.

Проф. І. Огієнко.

ває часом для своїх співробітників „тяжкенький“, часом говорить „прикrostі“. Нащо гріха таїти: за це І. І. Огієнка навіть стараються часом обминути в справах державних та громадських. Хоча терпить від цього, звичайно, не Огієнко, а як раз ці справи...

Проф. Іван Огієнко,
головний організатор і перший Ректор Українського Державного
Університету в Кам'янці - Подільському.

У чім же тут річ? А річ у тім, що в особі Огієнка ми маємо до діла з людиною, в якій до високої міри розвинене почуття обов'язку. Раз йому доручили якусь справу, вона мусить бути виконана добре, швидко й акуратно. Таку вимогу І. І. Огієнко завжди твердо ставить до себе, але...

такі ж вимоги застосовує й до інших... Так. Але хіба ж українці не знають, що таке точна, швидка й добросовісна праця? Хіба ж не на них стояли Петербурзькі канцелярії, хіба не українськими фельдфебелями та унтер-офіцерами була сильна й славна російська армія? Хіба не галицькі українці були опором спокою й порядку австрійської імперії, і хіба ж не вони уважались за найкращих службистів? Так,—усе це правда. Але є тут одна трагедія: всі ці чесноти українці повно й ретельно виявляють... на службі чужим, під командою чужих. І, навпаки, все це кудись зникло, коли прийшов час служити собі самим, своїй державі. Тут, якраз, повним цвітом розцвіли цілком протилежні якості української вдачі, що характеризуються дієсловами: „не знав“, „забув“, „спізнився“, „загубив“, „помилився“ і т. ін. Психологія була така: „чуже начальство“ пішло, то де ж і погуляти, як не в своїй державі, коли ж і попанувати, як не за своєї таки влади! На те ж вона й своя, щоб нічого не сказати, на те ж вона й рідна, щоб попустити й простити... Правда, було б цілковито невірно говорити, що національно свідоме українське громадянство ухилялось від національної праці або уникало її. Навпаки, воно надзвичайно раділо можливості цієї праці, охоче халпась за неї. Але буває різна „робота“. Можна з захопленням говорити про неї, але, фактично, вилежуватись у ліжку до одинадцятої години; можна скликати й ініціювати різні збори та засідання, але самому ж спізнюватись на них на години і т. д. І, справді, за часів української революції й влади існували цілі категорії наших людей-патріотів, що жили, як у тумані: вони раненько зривались із ліжка і, замість іти на службу, цілий день бігали по різних зборах, засіданнях, установах, мали силу побачень, доручень, цілком відбивались від дому і, ледве волочучи ноги, добивались десь далеко після півночі до свого ліжка. А коли б їх було спитати, що вони, властиво, роблять чи зробили, то їм було б дуже тяжко відповісти на це питання...

І. Огієнко ж у цю атмосферу, що так скажемо, „волі“, поезії й „почування“, вніс трохи „прози“, „старого режіму“. „Почування“—почуваннями, але від самих балачок діла не буде,—і Огієнко сам устає в шість годин ранку, але й від інших вимагає бути на службі в вісім... Хто ж спізнився—може мати неприємність. Звідси—невдоволення, обвинувачення в „бюрократизмі“, „дрібничковості“ і т. ін. Зрештою, про ці „деталі“ можна було б не говорити, коли б я не був свідком того, як, дякуючи власне цим „деталям“, повстав у Кам'янці Університет. І тепер уже можна твердити сміло, що коли б справа організації не попала до рук І. І. Огієнка, з його оцією діловитістю, працьовитістю та пунктуальністю, то Україна взагалі цієї високої школи не мала б.

Згадаймо, що Університет відкрито 22 жовтня 1918-го року, а через місяць, 20 листопаду, почалося повстання проти Гетьмана. Одночасно сталася революція в Німеччині та Австрії, війська цих держав покинули Україну, а більшовики зараз таки розпочали наступ проти армії Директорії— і в Україні почалися війна й хаос. Звичайно, при таких умовах про організацію будь-яких університетів не доводилось мріяти. Інша річ, коли нова влада— навіть більшовицька— застала готову інституцію: підтримати її життя вона вважала своїм обов'язком. Більше того: сама інституція вже боролась за своє існування. Ось так, власне, сталося й з Кам'янецьким Університетом...

Але причиною такої швидкої й успішної організації Університету в Кам'янці була не тільки особиста висока працездатність І. І. Огієнка. В даному складному ділі й при найбільшій бажанні її абсолютно не вистачило б. Тут відіграла надзвичайну, вирішальну роль друга риса вдачі І. І. Огієнка. Річ у тім, що це—прекрасний організатор. Організатор— „милістю Божою“, широкого розмаху, великого масштабу й високого мистецтва.

Власне, треба сказати, що в тих умовах, які склались на той час у Кам'янці та Києві, тільки мистецтво організації могло привести до тієї мети, яку мав Огієнко.

Штука організації. Штука організації—це взагалі велика річ. Добрий організатор—при найменших даних і навіть при несприятливих умовах потрапить зробити велике діло. І, навпаки, поганий організатор, взагалі людина без цього хисту та вміння, „провалить“ справу й з найкращими можливостями. Це, правда, світова й загально-відома річ. Так здавалось би. А, тим часом, коли ми вже не раз прогнали в нашому державному будівництві й програємо тепер, то, передовсім, завдяки тому, що недооцінюємо належно значення цього мистецтва, що доручаємо суто організаційні справи людям, які до того абсолютно не надаються; що, взагалі, навіть не знаємо, що в Європі та в Америці— це вже ціла наука, яку студіюють люди з природним організаційним хистом.

І коли я над цим спиняюсь ось зараз, то, власне, тому, що переконаний, що це мистецтво організації—політичної, військової, економічної, культурної і т. ін., якщо ми справді збираємось будувати самостійну державу,—буде потрібне нам у найвищій мірі. І коли далі хочу спинитись на методах організації, що їх застосував І. І. Огієнко при заснуванні Університету в Кам'янці, то, власне, з переконання, що тут можна де-чого навчитись.

Існує дуже багато метод організації. Залежать вони від того, що треба організувати, в яких умовах, із якими даними і т. ін. Щодо організації таких установ та інституцій

або якоїсь акції, що можуть бути проведені з участю громадських сил або без них, то тут, в українських умовах, нам доводилось спостерігати здебільшого два методи: перший метод, коли організатор, якому доручено справу—скажім, політичного, культурного чи громадського характеру—проводить її сам у всіх стадіях, виконуючи всю роботу—важливу й дрібну, легку й тяжку. І друга метода, коли організатор, для досягнення своєї мети, притягає інших людей, громадянство, між яким розподіляє працю.

Перша метода, оскільки я її спостерігав у житті, майже завжди свідчила, що організатор або якраз не має організаційного хисту, або не розуміє своїх завдань, або не знає справи, до якої взявся, або, нарешті, ще зовсім недовідчений. Праця його—здебільшого тяжка, наслідки—з неохідности мізерні, а роля й доля досить незavidні: „народ“, для якого він робить, дивиться, склавши руки, й критикує. Зате в організаторів такого типу здебільшого „задня“ думка: зробити все „самоу“, ущасливити народ, піднести громадянству несподіваний подарунок, але за те ж самому зібрати всі „лаври“ й потрапити в історію. Бувають і інші мотиви саме такої організації праці. Так, на Поділлі, в 1917 році, в одному Повітовому Земстві головою Управи була обрана людина з високою освітою, але така, що мала перед тим до діла з роботою технічною, а не організаційною... Чоловік це був дуже чесний, хотів виправдати „народне довір'я“ до нього, а тому вважав, що він мусить працювати якнайбільше й бути в курсі всіх найдрібніших справ: Він рішив, що всю кореспонденцію, яка приходить до Повітової Земської Управи, він кожного дня має переглянути сам і дати їй дальший хід. Між тим, Повітове Самоврядування завідувало в Україні численними галузями народного життя, і тому до ретельного пана голови надходили найрізноманітніші листи: і по шкільній справі, і по ветеринарії, і по статистиці, і в справі податків, і про пожежі, і про шляхи і т. д. До нього був розпорядок такий, що всю належну кореспонденцію секретар передавав просто й безпосередньо відповідним головам відділів — фахівцям, а вони звертались першим ділом до членів Управи й дуже рідко до голови—тільки з такими листами, яких не мали права розв'язати самі, або вагались, як зробити.

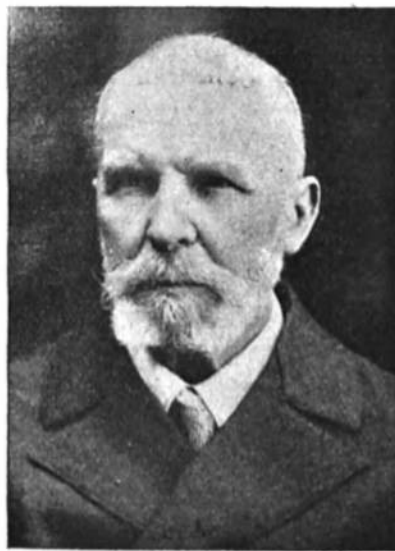
Тут же трапилось для нового голови щось несподіване: він сидів день і ніч, а листи все йшли. Він ледве залагодить половину кореспонденції, а завтра—дивись—прибуло вдвоє більше. Так за тиждень нагромадились у нього повні шуфляди нерозібраних паперів, а життя вимагало відповіді: там лікарня негайно потребує ліків, тут покусаного скаженою собакою треба негайно відправити в Пастерівський Інститут, в селі X. не можуть діждатись відповіді про засну-

вання школи і т. ін. За два тижні утворився такий хаос, що чесний пан голова втік із свого високого становища й зайнявся попередніми ділами...

Проф. І. Огієнко виявив себе прихильником якраз другого,—громадського методу організації, при чім у найширшому розумінні цього слова.

Приїхавши до Кам'янця, він відразу відбув нараду з ініціаторами Університету, і тут же висловив думку, що до організації цієї справи треба притягнути всіх, хто так чи йнакше може бути корисний, хто може мати до неї ближче або дальше відношення. Основна думка його була така: висока школа для губернії—це придбання величезного культурно-національного значення; для міста Кам'янця — це висока честь і основа майбутнього його розвитку культурного та економічного. Тому до праці коло організації Університету мають стати всі інституції та всі люди, що розуміють значення справи й можуть

їй реально допомогти. Такий підхід до справи відразу поставив організацію Університету на широку громадську базу, й на перше засідання, по нараді, крім ініціаторів і фундаторів—Мійської, Повітової та Губерніяльної Управ і „Просвіти“, запрошено низку інших організацій та людей... Так, постановлено притягнути до справи насамперед Подільське Церковно-Археологічне Товариство. Це Товариство — утвор відомого заслуженого українського вченого, протоієрея Євфимія Січинського (Січинського), уже багато літ провадило на Поділлі свою діяльність. Воно скуп-

О. протоієрей Євфимій Січинський, перший професор і основник катедри Історії Поділля.

чило коло себе цілу низку людей, що працювали над історією та етнографією Поділля, видало багато томів своїх праць, мало свою немалу, переважно історичну, бібліотеку, а, головно, великий многоцінний Музей, значення якого переходило далеко за межі Поділля.

Першим факультетом Кам'янецького Університету намічався історично-філологічний, і було рішене, що Подільське Церковно-археологічне Товариство, з його установами, буде однією з баз для діяльності майбутнього факультету.

Не треба говорити, що в особі Голови Товариства о. Юхима Сіцинського майбутній Університет зустрів найбільшу прихильність і готовність віддати надбання Товариства в користування Університету. Треба, правда, сказати, що о. Юхим був увесь час у курсі справи, і мав постійний контакт з ініціаторами Університету від самого початку повстання цієї ідеї.

Друга організація, що також відразу близько стала до ідеї Університету й яку рішено запросити до ближчої праці коло заснування його, було „Подольское Общество естествоиспытателей и любителей природы“. Це Товариство, значно молодше від Археологічного, існувало в Кам'янці приблизно з року 1910-го й об'єднувало коло себе головні вчителів середніх шкіл—природників, хемиків і т. ін. Воно вивчало передовсім флору та фауну Поділля й узагалі його землю та природу. Найціннішим наслідком праці цього Товариства була організація в Кам'янці природничо-історичного Музею. Цей Музей фінансувало Губерніяльне Земство й він знаходився під його зарядом, але поставлений він був старанням і працею членів „Общества естествоиспытателей“. Займав Музей шість чи сім великих кімнат, і був заповнений зразками рослин, трав та хлібів, домашніх і диких звірів, риб та птахів, що росли та водились на родючому ґрунті Поділля, по його лісах, річках, луках та байраках.

Ось оцей Музей рішено використати при організації другого факультету, що намічався, а саме—природничо-математичного. Звичайно, на це була повна згода як Товариства природників, так і Губерніяльного Земства. Але Товариство це, запрошене до ближчої співучасті в будівництві Університету, запропонувало ще й іншу допомогу: воно взялося через своїх членів і співробітників упорядкувати, по можливості, й майбутні кабінети цього факультету, як мінералогічний, флори та фауни Поділля і т. ін.

На чолі Товариства природників стояв тоді проф. Петро Миколаєвич Бучинський. Це був старий проф. Одеського Університету, з походження поляк, що приїхав жити до Кам'янця, коли вийшов на пенсію. Треба сказати, що, не дивлячись на свої літа й польське походження, Бучинський із великим ентузіазмом поставився до справи Українського Університету в Кам'янці, і в усій підготовчій акції, аж до відкриття його, брав постійну й енергійну участь. Крім Бучинського, із членів цього Товариства працювали при організації Університету ще українці-хеміки,—В. Л. Злотчанський та пок. проф. М. П. Вікул, а також численні співробітники Товариства, переважно молодь, що зразу ж кинулася по околицях Кам'янця й по Поділлі збирати експонати для кабінетів. Отже, вся ця акція Товариства була наслідком методи, що її застосував І. І. Огієнко: притягати громадські сили до будівництва Університету. (Далі буде).

ЧЕСЬКІ ТА СЛОВАЦЬКІ ПЕРЕКЛАДИ З УКРАЇНСЬКОГО КРАСНОГО ПИСЬМЕНСТВА.

(Докінчення).¹

Дальші переклади вже з 1905-го й пізніших років. Року 1905-го об'явився переклад за дозволом автора: „Povídky“, В. С. Стефаника. Переклав Карель В. Рипачек, видала Каміля Неуманова-Кремова в Празі, як 7 вип. „Knihu dobřých autorů“. Було то 9 новель із збірки „Синя книжечка“ з 1899-го р., дальших чотири з книжки „Кам'яний Хрест“ з 1900 р. та п'ять з „Дорога“ (1901) й дві з „Моє слово“ (1905 р.).

Накладом соц.-дем. партії в Празі вийшла повість М. Чернявського: *Věda přemožením!* в перекладі Ярослава Розводи. Вийшла 1906-го р. як 4 вип. річн. IV збірки „Lidová knihovna“. Крім Чернявського, в книжці цій іще двое оповідань: з рос. А. Крандієвської та з польськ. А. Свентоховського. Книжку прикрашено ілюстрацією на окладинці.

Року 1913-го вийшло „Moře rozdělilo“ Івана Липи, переклад Кароля Гандзеля, видав Vilimek, як 52 випуск „1000 nejkrásnějších novel“, 8°, 100 ст.

Після довгої перерви 1922-го р. вийшла книжка Коритнянського (псевд. Івана Даниловича): „Rodinná slavnost“, „з життя підкарпатських русинів взята комедія в чотирьох діях“ у перекладі Франтішка Тіхого. Вийшла як 1. публікація „Спolecности пршателъ Подкарпатської Руси“ в Прешові (друкована в Бероуні); з 600 прим. цієї книжки 100 були на ліпшій папері для членів Т-ва. Книга ілюстрована.

Відоме празьке видавництво А. Неуберта випустило 1924 р. як 25 вип. збірки „Pestré květy“ книжку Гната Хоткевича: „Horské akvarely“ в перекладі та з передмовою Рудольфа Гульки. Гарна ілюстрація на окладинці в кількох барвах прикрасила цю книжку.

Року 1927-го вийшла збірка віршів Павла Тичини: „Vitr z Ukrajiny“, яку переклав Ян Їржі, а видав Бедржих Бєслоглавек у Празі, як вип. 8-й „Dobré Edice“. Окладинка виконана за українським оригіналом.

Нарешті ще одна книга вийшла 1932 р. Є це початок епопеї Б. Лепкого: „Мазепа“. Вийшла тільки перша книга її, — „Мотря“ під назвою: „Srdce a Žezlo“ в перекладі Юр. Гаєвського. Видало з гарними ілюстраціями Ю. Вовка в двох томах видавництво Ф. Ребца „Козерог“.

До поданих авторських видань лучаться ще такі анонімні:

Dvě maloruské povídky (Mezi dobrými lidmi, Žhářka) в перекладі Ф. Главачка. Вийшла 1896 р. у Празі, як вип. 50-й „Besed Lidu“.

¹ Див. „Наша Культура“ кн. 4 ст. 240-243.

Ukrajinské povídky, переклад і передмова Кареля Гандзеля. Видав А. Свєценый 1913 р., як вип. 6, IV. р. збірки „Nový svět“. До збірки ввійшли оповідання: М. Яцкова, М. Черемшини, Б. Лепкого та кілька не українських авторів. В передмові оповідається, що „українці—це потомки тих козаків, що вели хоробрі бої з турками й татарами. Пізніш, як самостійна держава, підпали під Росію, що нині намагається українську національність знищити та голосить цілому світові, ніби українці—це ті ж самі росіяни, та накидає українцям свою мову й письмо“. Згадує автор передмови й українців із Галичини, Буковини й Угорщини. Не забуто й ім'я Т. Шевченка,—першого славного українського поета в минулім столітті.

Ще одна збірка казок В. Гнатюка й Б. Грінченка вийшла під назвою: „Ukrajinské pohádky“ в перекладі В. Харвата накладом А. Свєченого 1913 р., як вип. 3-й V річника збірки для молоді: „Nový Svět“.

Одинадцять літ пізніше той сам В. Харват вибрав і переклав іншу збірку: „Ukrajinské pohádky“, яку видало з ілюстраціями Ів. Мозалевського й Валентини Розової-Мозалевської видавництво „Чин“. Ця дуже гарно видрукована книга має аж 310 ілюстрацій на цілих сторінках у 4 та 5 барвах.

Два роки перед тим (1922) вийшли „Maloruské pohádky“ в перекладі й управі М. Гумилікової з ілюстраціями Рудольфа Адамка. Видала їх центральна видавництва чехословацького вчительства в Празі, як 451 свою публікацію друком тієї самої друкарні Грегра, що 1875-76 р. друкувала Шевченкового „Кобзаря“.

Ще одна збірка з нашого фольклору,—це „Legendy ukrajinské“ в управі й перекладі Отта Ф. Баблера вийшла 1932 р. в Оломоуці. Ця ілюстрована дереворитами на окладинці й титульнім листі книга складається з перекладів із збірок легенд М. Драгоманова й В. Гнатюка, до тексту додано примітки, в яких указано бібліографію й джерела перекладеного. Книжка вийшла в бібліофільським оформленні в числі 550 нумерованих примірників.

— — —

Українські казки заслужили собі в чеських перекладах значної уваги. Крім означених вище, треба відмітити ще збірку, що вийшла колись по-українськи з дуже гарними ілюстраціями О. Судомори й П. Лапина заходом київського видавництва „Час“. Пізніші чеські й словацькі видання цих казок заховали зовнішній вигляд попередніх українських.

Є це: 1) „Dědeček a babička“ в перекладі М. Носкової, що вийшло як 200 вип. „Spisů Dědictví Komenského“. 2) „Jak válčily houby s broukou“, переклад Ф. Тішого

з ілюстр. О. Судомори; вийшло два рази в 1919 р. й 1925 р., як 201 вип. „Spisů Dědictví Komenského“. 3) „Drzá koza“ в перекладі М. Носкової з ілюстраціями О. Судомори, вийшло накладом вид. „Час“ 1919 р. 4) „Liška, kočička a kout“ в перекладі М. Носкової з ілюстраціями П. Лапина („Час“, 1919 ч. 199. „Spisů Dědictví Komenského“). 5) „Matka-koza“ в перекладі М. Носкової з ілюстр. П. Лапина („Час“, 1919, ч. 198. „Spisů Dědictví Komenského“). Всі ці казки видано альбомним форматом (15.7×21.7) на 8 стор. в картоновій окладинці та з ілюстраціями на 1. й 4. стор. у барвах.

Казки ці гідно репрезентують нашу дитячу літературу й недивно, що користалися значним успіхом. Близьку участь у виданні їх брав В. Королів-Старий.

До видань, присвячених дітям, належать іще альбоми рисунків із текстом, що вийшли в 3 зшитках у Празі 1920-го року. Це так зв. „Omalovánky“. Складаються з 7 ілюстрацій, із яких одна має шість рисунків у барвах, що ілюструють текст, а решта—окремі рисунки з числа шости з першого листа, які мають тільки контури, та служать для доповнення й розмалювання.

Текст до першого зшитка написав В. Старий. Оповідає про самітну стару бабусю, що живе в хатинці під лісом. Веселі внучата відвідують у неділю бабусю та оповідають про те, що діється за лісом у селі, а бабця оповідає внучатам прегарні казки.

Зшиток другий дає: „Uryvky z bašni T. Ševčenka“ в перекладі Петра Кршічки, а третій — на слова О. Олеся: „Ukolébavka“.

Всі три ілюстрував О. Судомора, а видало т-во „Час“ як ч.ч. 202, 203, 204 „Spisů Dědictví Komenského“.

До чеських перекладів з українського слід додати ще й кілька видань словацьких.

Насамперед це вже описані вище казки серії вид. „Час“ („Spisy Dědictví Komenského“), що їх гарно видало в 1922 р. Державне Видавництво в Празі.

Ако viedly vojnu chrobáky s hubami — переклав Ст. Кліма. В його ж післяслові в кількох реченнях описується, що то є Україна та українці. Як то українці говорять мовою, ще ближчою словацькій та чеській, ніж мова російська. Яку заслугу мають наші козаки своїм боєм за свободу й права народу. Згадується й про Шевченка, як найславнішого письменника українців. Не забув перекладач і про підкарпатських „русинів“—найближчу родину українців. В книжках, що пізніш поступили в продаж, текст післямови заліпле-

но чистим папером.

Ще „Dedo a baba“, „Liška, kosúrek a kohútík“, „Matka koza“—створять цю словацьку серію українських казок. Видання має трохи відмінні барви рисунків, але назагал додержано й форму, й зміст, як в українських і чеських виданнях.

По-словацьки ще вийшли такі твори: 1) „Kozácká romsta“ А. Чайковського, що за дозволом автора переклав із українського Владо Маковіцький. Книжка вийшла 1921 р. в Ружомбероку накладом Яна Парічки, як 11 вип. „Páričkovej Slovenskej knižnice“. Редакція дала свою передмову „про козаків“. Книжка вийшла, як друге видання, бо ж перше об'явилася р. 1912 в Чікаго, як 26 випуск „Slovenskej pokrokovej knižnice“. Переклав той самий Владо Маковіцький.

Накладом Парічки в Ружомбероку видано як 19 вип. „Páričkovej Slovenskej knižnice“ Франкові оповідання: „Žid a iné rozprávky“. Переклали В. Буріан та Ф. Вотруба. Вийшло 1914 р. В післяслові відзначається Франка, як визначного романиста, оповідача, поета, вченого. Відмічено організаційну працю Франкову, що „відчинив узькому українському життю горизонти широкого світу, розширив її обзори“... Уділює автор післяслова увагу українській літературі взагалі й згадує Котляревського „Енеїду“.

Була ще одна книжечка, що її „пословачив“ Людо Ізак із чеського оригіналу Шіппіха—Рукавичка, українська народня казка. Але ця гарно видана Державним Видавництвом ілюстрована казка не дісталася на книжний торг і відома тільки в обмеженім числі примірників. Не була в продажу також і в чеськім виданні.

Всього було окремих публікацій з українського красного письменства в чеській мові: романів, повістей і оповідань—31, драматичних творів—4, поезій—3, казок, легенд й т. ін.—14, а всього 52, причім деякі видані в кількох виданнях і тому число всіх книг є 56. В словацькій мові вийшло 7 книг. Перекладали на чеську мову 27 осіб, а на словацьку—4. Найбільше перекладів зробив В. Харват.

Ілюстраторами українських творів у чеських перекладах були як українці, так і чехи. Українці: О. Судомора, П. Лапшин, Юрій Вовк, Ів. Мозалевський, а чехи: В. Чутта, Рудольф Міхалік, Рудольф Адабек.

Книжки видавали переважно празькі видавництва: Й. Отто, Й. Вілімек, партія соц.-дем., укр. вид. „Час“, Ант. Свєценый, Чесько-моравське підприємство, „Часопис Чеськ. Студ.“, Ф. Шімачек, А. Нойберт, „Дєдіцтві Коменского“, Ф. Ребець, „Мелянтрих“, Б. Белоглавок, „Чин“, Кронбергер

і Рживнач, Неуманова-Кремова, Академія Наук, В. Гавлічек, Р. Рейман.

В Оломоуці: Карель Вольф та „Лідове заводи тіскар. а наклад.“. В Брні: И. Барвич; Еміль Шольц у Тельчі на Мораві. „Делніцке Лісти“ у Відні. Словацькі видання вийшли накладом Яна Парічки в Ружембероку й Державного Видавництва в Празі та в Чікаго.

Щодо мови перекладів, то вона в деяких виданнях заховала навіть відтінки гуцульської говірки („Тіни забутих предків“ у перекл. Харвата). Прекрасний переклад Шевченка в Єсенської. Вдався й переклад Тичинового „Вітру з України“.

Зовнішній вид книжок різний. Серед них і скромні брошурки-відбитки, але ж не бракує й академічно витриманих видань (Шевченко), а деякі оформлено й бібліофільськи (Укр. легенди) та багато ілюстрованих і в цілому гарних видань.

Петро Зленко.

Прага.

БЛИСКУЧИХ СЛІВ МИ СІЕМО БАГАТО!

Блискучих слів ми сіємо багато,
Та чи постійно з них зростає творчий чин,
Та чи усе уперто і завзято
Ми до кінця ведемо свій почин?

Судила доля нам думками мерехтати,
У високості мріями сягать,
В огні екстазному коротку мить горіти,
Та... не знайти повік надхнення благодать.

Без непохитности, без щирого завзяття,
Без віри в творчу міць життя свого змагань
Ідемо ми вперед дорогою прокляття,
У серці—з попелом загаслих поривань.

Коли ж то з наших душ спаде старе ганчір'я
І їх нове оздобить убрання?
Коли вже зникне в них отруйнеє зневір'я
І зродиться запал, узброєний в знання?

Коли ж підемо ми з вогнем того запалу
В нове життя—нових шукать доріг?
Коли, нарешті, сяйво ідеалу
Всіх нас надхне на всенародній здвиг?

Борис Лисянський.

ПОМЕРЛІ ДУШЕЧКИ.

(Записки одчайдушного).

3. Pereat Ukraina, fiat socialismus!

(Докінчення).

В цю мить двері на ганку відчинилися, й з них прожогом вискочила біла лотвора, немов би хтось викинув грубого, короткого окоренка з сучками. Живий окоренок сильно рвонувся з місця вперед і захрипів ув оскаженілому гавканні, але, стриманий ремінцем, причепленим до нашійника, знявся й став диба, давлячись від злоти.

— Дарлінг! — гримнув хтось із сіней, і в ту ж мить виступив наперед, зачиняючи за собою двері, невеличкий панок із прósивою цапиною борідкою, у виляюлому літньому пальті з піднятим коміром і сірому пом'ятому капелюсі, насунутому аж на брови. Пес не слухав, і люто рвався з припону. Панок вийшов далі на край ганку й утопив у нас крізь окуляри довгий, уважний погляд.

— Здоров, Грицю! — гукнув Петро, впізнавши в панкові нашого Путрю. — Пускаєш гостей, чи нам повертати, звідки прийшли?

Панок здрігнув.

— А-а... — озався він, очевидно пізнавши нас, раптом повернувся спиною й знов гукнув на пса, лягнувши його долонею по задку:

— Дарлінг, облиш!

Люте створіння заскавчало й замовкло, припавши до підлоги черевом.

— Почекайте хвильку, я зараз! — кинув нам Путря й поволик своє опудало назад у сіни, не забувши причинити за собою двері.

Ми стояли на пішоході біля хвіртки й мовчки з подивуванням дивилися один на одного, ледве втримуючись, щоб не збудити сонної, вимерлої в свято вулиці вибухом реготу.

— Тобі не кортить уже зараз заспівати „зо святими упокій“ і наківати п'ятами звідси, поки наш колишній вождь не вернеться з своїм цербером? — сміявся тихо Петро.

— Та вже почекаємо, — відповів я. — Шкода часу й дороги в таку спеку — це одне. А друге — мені все ж таки цікаво, що з ним сталося.

— Якщо і внутрішня переміна відповідає зовнішній, то нічого доброго я не сподіваюсь.. Змарнів, постарів, посивів... А борідка ота!.. Надідька він причепив її?... Зрештою... що ж це він?... Міг би спочатку відімкнути нам, а тоді й з собакою панькатись..

Двері знов одчинились і знов з гавканням виплигнув

сердитий псюга, але цим разом у наморднику. Гриць причинив за собою двері й, погукнувши на неспокійного цербера, спустився по східцях у присадак, одімкнув хвіртку й витяг пса на вулицю.

— Дарлінг, будь тихо! — ще раз погукнув на нього, помітивши, з якою пожадливістю той смикався до наших литок. — Здорові були, рідкі гості! звернувся до нас. — Дуже радий вас бачити...

Почоломкались на radoшах.

— Ну, дак той... Постривайте ще хвилюку, я той... собаку трохи той... Дарлінг!

Він смикнув за ремінця й відійшов набік провітрити пса. Стояв, згорбившись, уткнувши носа в підняті виліги пальта, немов би йшов дощ, і терпляче чекав кінця церемонії.

Петро аж кулаки стиснув.

— І охота тобі панькатися з отою поганню!—з обуренням звернувся до Гриця. — Вхопив би за задню ногу, розмахнувся та об підмурок: і тобі краще було б, і йому також.

Гриць чмихнув у свої виліги, далі злегка повернув голову й відповів, сміючись:

— Щастя маєш, що Люба не чує: було б тобі за таку незвичайну пропозицію.

— А хіба що?

— Та ж вона за ним духа ронить, спить із ним... Пішла на пляж... Хотіла й його взяти, та побоялася... щось у нього шлунок не в порядку... сала вареного вчора той...

Петро з презирством дивився на жалюгідну постать свого колишнього лідера, слухав його такі самі речі й не ховав гидливого виразу на виді.

— То-то вона говорила, — промовив урешті, й очі йому блиснули злістю, — що лишила тебе на господарстві...

— Ви зустріли її?

— Еге ж... Вона на березі із отим своїм ліч...

Я смикнув його за піджака.

...як його?.. — схаменувся Петро, — Канівський, чи що...

— А, Іван Соломонович!... Так, так, вона з ним пішла...

Дуже гарна людина й товариш...

— Але ж він більшовик, мабуть, бо Любов Борисівна казала, що з торгпредства?

— Еге ж, це правда...

— То може ще й чекист?

— Чекист?... Цього не знаю, — спокійно відповідав Гриць. — Ні, він, либонь, у відділі контролю служить...

— М-гу... — мугикнув Петро й з ненавистю оглянув Путрю. Раптом спалахнув: — Та кинь ти к чорту оту гидоту та приймай гостей у хаті, чи що!

— Так, так, я зараз, — заспішив Путря. — Здається, вже той... Дарлінгі ходи сюди...

Мовчки дивився я на колишнього божка свого юнацтва, й жаль тяжкий за серце ссав. Що з ним? хто спустошив йому душу, колись таку огневу, завзяту, повну молодого гону до верховін людського щастя? Мимохіть нав'язувалося порівняння з гумовим чортиком на київських контрактах, коли з нього духа випустити: зібгається, зморщиться, знітиться. Так саме мимохіть думка зверталася до себе самого, до несамовитого, палкого Петра: та ж ми не молодші за Гриця, але досі повна душа наша вірою в перемогу нашого діла, в потребу для нього нашої саможертви, смерти нашої в бою: мовляв, смертю смерть поправ... Невже ота проклята доктрина ушасливити людство через диктатуру пролетаріату, надхнена отим, розумним, як сам диявол, пелехатим німецьким жідом, так може виїсти людську душу, серце, розум, паралізувати вроджений стихійний гін до національного визволення й зросту, зробити тупим, як ступа?.. Було над чим поміркувати... Любов Борисівна натякнула про якусь прикрість, що допіру сталася з ним, — може це від того він такий... спустошений?...

— Що там, казала Любов Борисівна, з тобою сталося? — запитав безцеремонно Петро, коли Гриць, придежуючи свого негостинного цербера на безпечній відстані од гостей, впустив нас до себе в хату.

Путря мешкав у двох помірних покоях, досить вигідно вмебльованих, навіть із паркетною підлогою. В другій, дальшій кімнаті стояло двоє, ще не прибраних після снання, ліжок: Любові Борисівній, видіма річ, так заніколилося вранці з купанням, що не до того було. В першій, де господар запрошував нас сісти, стояв звичайний емігрантський мальовничий нелад. Вражала сила книжок та газет, розкиданих в бєзладі на столі, на етажерці, на стільцях, на канапі. Придивившись уважніш, гість міг завважити, що книжкі, журнали, газети були чеські, німецькі, російські, — на українські й натяку не було... Праворуч од дверей стояв невеличкий стіл із „примусом“ і начинням до кави й чаю. Обідав господар десь, мабуть, у ресторані або у власника вілли.

— На місце! — гукнув він на пса, відчепивши ременя.

Миле створіння злобно зіркнуло на нас булькатими каправими очима над самісіньким тупим, кирпатим носом, захарчало незадоволено, ще більш оскаливши свої, витріщені по боках писка, ікли й полізло під малий стіл у своє кубло.

— Сідайте, — звернувся Путря до нас, перекладаючи газети й книжкі з канапи на стіл. Далі скинув пальто й капелюха й повісив на гвіздка в одвірку.

Ми дивилися на нього не без подивування. Колишній

наш молодий лідер обернувся в пристаркуватого, згорбленого, типового російського інтелігента-революціонера часів „Народньої Волі“, або якогось земського лікаря з далекої, глухої провінції. Він сів у дерев'яне крісло біля столу, зняв, мотнувши головою, окуляри й став протирати їх хусткою.

— Ну, й споганів же ти, постарів, — промовив із властивою йому одвертістю Петро. Ти не хворий?... Щось нам натякнула буля Любов Борисівна про якісь турботи, що впали на тебе...

— Турботи? — подивився Путря на нас червоними, запаленими від постійного читання та писання при світлі, очима. — А, це, мабуть, вона про той папірець, що вчора прийшов із Москви... Це справді приголомшило мене... Розбило всі мої... та й її, Любови Борисівни, надії... Не знаю, як воно далі й буде...

Ми перезирнулися, нічого не розуміючи.

— З Москви? — перепитав Петро. — Що тобі до Москви, а їй до тебе?

Путря, не поспішаючись, начепив окуляри й, повернувшись до нас, почав пояснювати:

— Мабуть із рік тому я, бачите, подав був прохання про дозвіл мені вернутися з дружиною додому.

— Чого?! — аж скрикнув Петро. — Закортіло з білими ведмедями пожити?

Гриць добротливо посміхнувся.

— Це більше вигадки, — промовив переконано. — Може там якого куркуля запеклого, контр-революціонера й заслано до білих ведмедів, як ти кажеш, але хто хоче щиро й віддано працювати для соціалізму, тому і вдома широке поле. Товариш Канівський казав... він має деякі зв'язки в Москві... обіцяв написати туди, щоб там підтримали моє прохання...

— Ну? — зневажливо позираючи на Путрю примруженними очима, підстьобнув Петро.

— Відмовили... Без жодних пояснень відмовили...

— Дякуй Господеві. Десь на тому світі матінка твоя ревно молиться за тебе.

Путря знов вибачливо посміхнувся.

— І так химерно відмовили... Листівкою... Готовий друкований бланк, тільки ім'я й по батькові вписано, та прізвище... А про дружину ні слова. Це розбило всі мої плани надалі. Товариш Канівський радить іще раз подати... Я й сам думаю, що це тільки непорозуміння... Хочу з полпредом побалакати... Вони, мабуть, уважають мене або за петлюрівця або за націоналіста, але ж... от і ви знаєте, що я все був антипетлюрівець, навіть тут, на еміграції не раз виступав публічно, в пресі проти петлюрівського авантюризму...

— Авантуризму?! — знову скрикнув мій друзяка з обуренням.

— Еге ж... Та ви ж знаєте, — не помічав нашого обурення прибитий своєю несподіванкою Путря, — я й тут і говорив, і писав, що треба вертатись, помагати будувати соціалізм, а не чекати якихось химер... Писав, що боротися за Україну треба, але за яку Україну?... За радянську, соціалістичну, бо...

— Ні! — схопився на ноги Петро, — я не можу... Душно мені... — він справді засунув пальця за комір сорочки, немов би розірвати його хотів, і спазматично повертав в'язи. Лице йому розчервонілося й палало гнівом.

— Душно? — скинув на нього здивовані очі Гриць, — чого ж би то?... А може справді той... вікно той...

Він піднявся й заклопотано підійшов до вікна. Я ледве стримався, щоб не розреготатись. Петро оскаженів.

— Та не від зачиненого вікна душно, марудо! — гукнув він до Путрі. — Від речей твоїх ідіотських душно, — розумієш ти?... Від глупоти твоєї душно... Дожив до сивого волосся, а й такої простої речі не розумієш, що Україна гине там, що Україну розпинають, нищать, а ти — будують соціалізм. Московський кат лютує, а ти з своїми дурницями, що ними прокурився наскрізь, як та каглянка...

Путря стояв край вікна й перелякано дивився на несамовитого гостя.

— Петре, облиш! — докірливо зупинив я свого друзяку.

— Дурниці? — нарешті несміливо озвався Гриць. — Хіба соціалізм дурниця?... Це вже ти той...

— Та пропади він пропадом, коли для його проведеного треба пожертвувати Україною! — знову випалив, спалахнувши, Петро й узявся за капелюха.

— А як інакше не можна? — правив своє маруда. — В такій велетенській справі без жертв... той... Україна що?... Україна з своїми змаганнями, — це тільки епізод у історії людства... І не України падали під ударами масових прямиць до визволення... Я це все добре передумав... Та й у Маркса й у Леніна знайдеш...

Я мусів підвестись і перервати безладну, заплутану промову Путрі: мій Петро стояв у поставі тигра, що от-от кине́ться на свою жертву й упне́ться в неї своїми пазурями. Очі налилися йому кров'ю й палали страшною ненавистю, він важко дихав, стискаючи кулаки.

— Ходімо! — рішуче кинув я йому в лице і взяв капелюха. — Бувай здоров, Грицю... Вибач, нам треба йти...

Взявши під руку Петра, я надів капелюха й потяг паленого друзяку до дверей. Він не огинався й слухняно посу́нувся за мною, але, як зачарований, не міг відірвати свого вбийчого погляду від Путрі й дивився на ошелешеного

нашою втечею господаря через плече, поки й у передпокої покрилися. Услід нам почувся лютий хрип і гарчання цербера.

— Постривайте ж, — догнав нас біля хвіртки збентежений Путря, — я хоч хвіртку той... Не розумію, чого ви розсердились... Невже з вами й теоретичних змагань не можна той... Може вернулись би?... Й Люба незабаром той...

— Не маємо часу, Грицю... нехай іншим разом... Кланяйся Любові Борисівній... — заспішив я й пропхнув свого, набитого вщерть гнівом, товариша у відчинену хвіртку на пішохода, поки набій не вибухнув. — Бувай здоров!...

Ми пішли, не озираючись. По хвилі важкої мовчанки я звернувся до Петра з докором:

— І навіщо було ото так загострювати суперечку!... На мою думку, його можна було б обережно перекон...

— Слухай! — раптом зупинився Петро й утопив у мене ще й досі не потухлий, злобний погляд, — ти що?... хочеш, щоб я тобі по писку затопив?...

— Пху, хай ти сказися! — плюнув я й рушив далі. — Божевільний!..

Мовчки спускалися поволеньки з гори. Було вже надвечір, але лісок гомонів іще публікою. В альтанці біля ресторану грала оркестра, й за столиками було повно гостей.

— Он, кейфують будівничі соціалізму, — буркнув Петро, кивнувши головою в напрямку ресторану.

За одним із крайніх столиків справді сиділи й „рихло обчерствлялись“ вином із содовкою Любов Борисівна й Канівський. Від її бистрого ока не уникла наша поява в лісі. Загледівши нас, вона здивовано й разом обурено вдарила по столі рукою, схопилася з місця й помчалась нам назустріч.

— Що це таке?... що це таке?—сипала ще зда́леку. — Ми допіру збираємось до вас, а ви вже тікаєте!...

Підбігла ближче.

— Що сталося? — питала, допитливо зазираючи нам у вічі: як усяка жінка, вона інстинктивно відчула, що щось сталося, й занепокоїлася.

— Та нічо́го не сталося, — відповів я, — просто нам уже час вертатися...

— Не брешіть, Гнате! — різко обірвала мене й повернулася до Петра: надувши губи й нагнувши голову, дивилася манірно на нього з-під лоба. — У-у, хоха!... Чого ви такий... нагоро́жений? Посварилися, чи що?

Петро з ненавистю подивився їй ув очі довгим, важким поглядом. У мене й серце впало.

— Та Гриць, бачте, трохи слабкий, — покvapливо перехопив я мову, щоб не дати йому вибухнути якимсь грубіянством, — голова чи що... Видно перехвилювався дуже, діставши того пап...

— Слушайте,—раптом вибухнув таки друзяка, — ви повели б його до психіатра!..

На виду в Любови Борисівни вмить розтала привітна усмішка й з'явився вираз страху.

— Він хворий?... На що?..

— Покищо тільки imbecilitas на ґрунті марксизму й ленінізму, але це може перейти і в insanitas.

Я стояв, як на розпеченій штабі й, одвернувшись, дивився вбік, чекаючи наслідків Петрової містифікації.

Та Любов Борисівна, видимо, не зрозуміла злісної іронії, хоч протє з підозрінням подивилася на Петра й запитала:

— Це серйозне?

— Дуже серйозне, — не кліпнувши оком, запевнив нахабний діягност.

— Ви мене лякаєте... А воно... оте... як ви назвали?... не замєтливє?... Я або Іван Соломонович не можемо замєтитись від Гриця?

— О, що до Івана Соломоновича, то будьте безпєчні! Люди, що на марксизмі й ленінізмі зробили й далі роблять такий чудовий бізнес, мають від Грицевої хвороби повний, стопроцентовий імунітет. На те, на що хворіє Гриць, вони ніколи не захворіють, — це вже будьте певні. Не захворієте й ви, бо, як я бачу, товариство Івана Соломоновича й вас устигло загартувати міцно.

Любов Борисівна й далі дивилася на нього й слухала його з підозрінням.

— Не знаю,—казала врешті,—або ви глузуєте з мене, або... я нічого, крім того, що мій Гриць хворий, не зрозуміла...

— Хворий, хворий... Всі наші Путрі на цю хворобу хворіють, але покищо в легкій формі.

Вона засміялась і кокетливо посварилася пальчиком:

— Ну-ну! Я ж казала, що ви глузуєте. Фе! стидно й недєлікатно... Ну, то не хочете вертатися?

— Не не хочемо, а не можемо, — відповів я.—Нехай іншим разом...

— Ну, то добре, будемо сподіватись. До побачення...

Вона повернулась, кивнувши нам головою, й легкою феєю полинула до свого столика.

Ми рушили далі.

— І навіщо тобі ото булò верзті всяку нісенітницю, — почав я. — Добре, що вона така... з метеликами в голові, а інша б...

— Слухай, — переняв мені мову Петро,—ти не знаєш часом... Мені чомусь пригадується, а чого — не знаю, що вона булá колись брюнетка.

Я з подивуванням глянув на нього.

— Була, а тепер перефарбувалася... Ну, то що?

— Нічого, так просто спитав...
Він загадково засміявся й замовк.

Цілий тиждень після всього цього Гриць не йшов мені з думки. Мені здавалося чомусь, що невдача його спроби дістати дозвіл на поворот додому не лишиться без наслідків, що врешті йому можна буде розкрити очі на дійсну природу того соцбудівництва, що в нього він так повірив, і перетягти його на наш бік. Петро, коли я починав йому доводити це, звичайно посилав мене й Гриця до всіх чортів і лаявся. Тому наступної неділі, після його рішучої відмови, я сам подався знов до Путрі.

Цим разом хвіртку мені відчинила „домовни́ца“, й на мій запит, чи вдома пан і пані Путря, посміхаючись, відповіла, що пан удома, але „мілості́ва пані“ вчора виїхала й ще не вернулася.

Я ввійшов у передпокій і постукав.

— Далі! — почувся з середини голос. — А, це ти, Гнате, а я думав...

Він замовк, похиливши голову. Сидів у кріслі біля столу й навіть не підвівся привітатись. У кімнаті був зовсім уже не мальовничий нелад і розгардіяш.

— Сідай, чого ти стоїш? — знов підвів голову Гриць. — Дивишся, що в кімнаті не прибрано?... Нема вже кому прибирати: жінка кинула...

— Що?! — аж сахнувся я. — Як кинула?...

— Так, кинула, — з покірністю в голосі сказав він і знов похилив голову. — Вчора вранці прийшов... отой Канівський... Сказав, щоб я пішов у справі повороту додому до полпредства: що він ніби балакав із полпредом, і той казав прийти мені вчора о десятій годині. Я й поїхав... А виявилось, що ніхто там нічого не знає... Посміялися тільки з мене... Вернувся я сердитий сюди, аж тут...

Він показав довкола себе рукою й замовк. Я теж сидів приголомшений.

— Листа лишила... що далі так жити не може... А я хіба винен, що мене не пускають додому?... Пише, що покохала того... Ну, нехай, але ж навіщо так?... Чи я держав би її?...

Він знову поринув у мовчання, а я, вважаючи, що настав відповідний момент, обережно почав умовляти його кинути всякі свої химери щодо легального повороту й пристати до нас та присвятити свій час на боротьбу з червоними насильниками для визволення від них України.

— Від яких це червоних насильників? — несподівано зовсім для мене скипів Гриць. — Як вам не соромно — і тобі й Петрові, старим марксистам, — вірити всяким отим петлюрівським та мілюковським білогвардійським брехням!...

Ви хочете, щоб я пішов валити тих, що будують соціалізм, і боротися в лавах контрреволюції проти пролетарської влади?

— Україна гине.

— Куркульська, петлюрівська...

— Всяка. Скоро й самого імени не залишиться...

— А ти думав, як?!... Будівництво соціалізму жарт?... Ні, товаришу, в перебудові світу може не одна держава загине, а не те, що Україна.

— Та зрозумій же ти, голово нерозважна, що це все брехня — оте будівництво соціалізму, що соціалізм тут тільки про дурнів, а що це все заздалегідь обмірковане й розплановане підприємство в планетарнім масштабі з планетарними зисками.

Путря підвів голову й поглянув на мене з єхидною усмішкою:

— Жидівське, правда?...

— А хоч би й так?

— Ну, то нам нема більш про що балакати.

Він підвівся. Встав і я, тамуючи страшенну злобу, що палахкотіла в мені.

— Ну, прощай, — промовив я. — Побажая тобі скорого повороту додому. А коли будеш будувати соціалізм, то згадай про нас, а згадавши, сядь і напиши привіт із келії Кальнішевського.

Горні Черношиці.

Спиридон Черкасенко.

ЯКБИ НЕБО СВЯТЕ БУЛО ЗАВЖДИ БЕЗ ХМАР.

Якби небо святе було завжди: без хмар, —
Не ховало б воно у собі таких чар;
Я не міг би тоді так безмежно любити,
Так безмірно кохати його чисту блакить.

Якби в нашім житті не було стільки зла,
Я не прагнув би так перемоги добра,
Я не мав би тоді запальних отих слів,
Що вкладаю тепер у пісень своїх спів.

Якби в грізнім житті не зазнав я борні,
Не горіли б отак в моім серці вогні;
І не був би тоді я за правду борець,
І не був би, не був перемоги співець.

Борис Лисянський.

ВЕЛИКЕ ЩАСТЯ.

Велике щастя бути молодим душею,
Ігнорувати біг десятиліть,
І працею невтомною своєю
Скарби життя правдивії творить.

Усе дрібне, усе епізодичне
Лишать часу розвіювать, мов дим,
І зір скеровувать на те велике, вічне,
Що робить людський дух стихійно-молодим.

Борис Лисянський.

В ЧАСІ БУРІ.

Чóвен малий наш, а море велике,
Хвиля до неба підкидує нас;
Небо, в своїм роздратованні дике,
Чóвен додолу вертає щораз.
Щóгла зламалась нам з вітром у битві,
Всі біля неї стоїм на молитві...

Ділить нас дошка лише від могили,
Тихе благання — то душ наших крик,
Щоб цеї ночі ми всі не спочили
В гірко-холодному ліжку навік.
Білая піна в огнях блискавиці
Бóде покровом на нашій гробниці...

Мати Пречистая, Діво Марія,
Ти, що в нещасті рятуєш усіх,
Просим Тебе ми, щоб моря стихія
Стримала гнів свій, — щоб вітер затих.
Руку благаєм Твою чудодійну —
Чóвен привести у пристань надійну.

В щиру подяку за наш порятунок
З гнівних обійм океану хвилястого
Ми принесемо Тобі у дарунок
Пишную ризу з паперу сріблястого.
Ще і ставник двокіловий з віночком,
Сину ж Твоєму — підвіс з образочком.

Теофіл Готьє.

Переклав Борис Лисянський

РЕЦЕНЗІЇ Й ОГЛЯДИ.

Д-р Іван Огієнко: „Розмежування пам'яток українських від білоруських, Жовква, 1934, ст. 1-32. Невелика праця проф. Ів. Огієнка на вищезазначену тему, але дуже цінна й точна. В семи розділах своєї студії шановний автор спиняється на дуже важнім питанні про те, як і на основі яких методологічних принципів необхідно розмежувати українські пам'ятки XI—XVIII ст. від білоруських. До відповіді на це питання вченого спричинилася дуже примітивно й безкритично зложена, величезна розмірами книжка В. Ластовського, що вийшла р. 1926 в Ковні під заголовком: „Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі. Спроба паясніцельнай кнігопісі ад канца X до пачатку XIX стогодзьдзя“, 776 ст. in f^o. Правда, це питання підносили вже не раз акад. Карський, проф. Євг. Тимченко, проф. Володимирів, проф. П. Бузук, проф. І. Огієнко й інші, але більшість учених підходила до розрішення його з досить хисткою метою, а то й без жодної методи.

Проф. І. Огієнко в перших п'яти розділах, докладно й критично розібравши праці своїх попередників, приходять до таких висновків:

„1. Національність автора рішає про національність твору. Звичайно, деякі чужоземні впливи, коли автор пише не на рідній землі, можливі.

2. Мова твору найсильніш рішає про національність пам'ятки, особливо в отриманні з національністю автора, як що той відомий.

3. Географічний принцип — місце написання чи видрукування пам'ятки—не рішає остаточно про її національну приналежність.

4. Де б автор ні писав чи видрукував свою пам'ятку, вона все таки лишається пам'яткою тієї нації, що до неї належить автор. Нація ж, що на її території написано чи видруковано пам'ятку, може зараховувати її тільки до пам'яток, що збільшували її культуру, але не до пам'яток своєї мови.

5. Анонімові твори з діалектично невиразною мовою можна зараховувати до тієї національності, що на її землі вони написані чи видруковані.

6. Анонімові твори з діалектично невиразною мовою, що місце повстання їх невідоме, тимчасово можуть приписуватися й білорусам, і українцям.

7. Передрукована за межами рідного краю пам'ятка позостається пам'яткою нації, що до неї належить автор.

8. Коли автор походить із переходнової українсько-білоруської межі, тоді про національність такої пам'ятки найбільше рішає мова, а при невиразності її пам'ятка позостається спільною для обох народів“ (ст. 25-26).

Висновки автора дуже важливі, і вповні можна їх рекомендувати, як вихідний методологічний підхід вияснити національну приналежність тієї чи тієї пам'ятки. Але все таки найважливішим і головним вирішальним чинником у цій спірній питанні є м о в а. Тому шостий розділ своєї праці присвячує автор виясненню основних питань чисто

мовного розмежування, й приходить до ось яких найголовніших висновків:

„1. Поплутання *ъ—ѵ* та *я—е* не можна вважати тільки за білоруську ознаку, бо й північно- та західньоукраїнські говори знають це завжди.

2. Вживання *е* зам. *ъ* чи *я* в українських пам'ятках (як що вони не північноукраїнські) є головно традиційна правописна риса, а не ознака їх приналежності до білоруських пам'яток.

3. Поплутання *ъ-е* в пам'ятках українських ніколи не проводиться так часто, як у білоруських.

4. В українських пам'ятках, що вживають традиційного правописного *е* зам. *ъ*, завжди багато випадків і *і* (*и*) зам. *ъ*, чого не знають пам'ятки білоруські.

5. Пам'ятки, що знають поплутання *я* з *е* та *ъ* з *е*, але при тім знають також і поплутання *ъ* з *і*, треба вважати за українські“ (ст. 28).

Це ті ознаки мовної методи, що потрібні для розмежування українських пам'яток від білоруських. Є ще й інші (див. ст. 29).

Сьомий розділ вияснює ті великі й елементарні помилки праці Ластовського та безкритичне використання ним праці Є. Карського („Бѣлоруссы“ т. III, ч. 2).

Закінчується праця проф. Огієнка такими поважними дезидератами:

„1. Мусимо звернути пильнішу увагу на висвітлення національності наших письменників старих часів.

2. Нам надзвичайно потрібний повний список пам'яток української мови за XI - XVIII віки, з докладним описом і аналізом кожної пам'ятки та з поданням про неї повної літератури.

3. Потрібно збільшити наукову працю для висвітлення методології розмежування пам'яток українських від білоруських в XV-XVII віках.

4. Потрібно збільшити наукову працю для дослідження історії українських діалектів, а з окрема—діалектів північних і північнозахідніх („архаїчних“), що лежать ув основі старої української літературної мови XVI-XVII віків“ (ст. 32).

Праця проф. Ів. Огієнка на теперішній час, коли українсько-білоруські взаємини культурні й навіть чисто літературні так важко вияснити, дуже корисна, бо вказує шляхи й методи розподілу білоруського й українського письменницького дорібку. Не шляхом примітивної дискредитації, яку започаткував Ластовський, треба йти до такого розподілу, а шляхом пильної, обережної наукової праці, принципи якої так яскраво показав проф. Ів. Огієнко. Це єдиний шлях до правдивого висвітлення цієї важкої й дуже делікатної проблеми.

Проф. Леонид Білецький.

D-r I h o r L o s y k u j: „Zur Geschichte der kulturellen Beziehungen zwischen Deutschland und der Ukraine im 17. und 18. Jahrh.“, уміщена в „Deutsche Wissenschaftliche Zeitschrift für Polen“, Познань, 1935 р. зш. 29, с. 151 - 59. Хоч ця стаття молодого українського історика—д-ра Ігоря Лосського, учня б. п. Вячеслава Липинського, невеличка, зате наукова й дуже цінна, як причиною до історії культурних зв'язків між

Німеччиною й Україною в 17 і 18 ст. Ці зв'язки поміж згаданими країнами точилися двома шляхами: з одного боку через німців, як прим. Інокентій (?), Гізель, Адам Зерників і т. ін., а з другого—через українців, що студіювали закордоном у Німеччині. Все це автор обґрунтовує даними як із своєї праці „Українці на студіях у Німеччині в XVI-XVIII ст.“, так і з праць інших учених, переважно українських. Цю статтю можна ще не одним доповнити, над чим Ігор Лосський може вже й працює. Я маю на оці в даному випадкові тогочасні джерела, починаючи від антитринітарів-социнян і єзуїтів та кінчаючи різними описами й щоденниками тих чужинців, що навідували Україну. Не одна вістка знайдеться ще і в друкованих історичних матеріялах. Усе це для історика української культури дуже цінне джерело, звідки тільки дещо зачерпнув О. Левицький, М. Грушевський, К. Харлампович, В. Липинський та інші. По такій праці культурні зв'язки між Україною й Німеччиною набудуть іще більшого змісту, а сама стара культура українська ще кращої виразности. А була вона, особливо церковна, у свій час неабияка: тоді деякі німці переходили були й до православ'я українського.

В цьому ж зшиткові „Deutsche Wissenschaftliche Zeitschrift für Polen“, с. 161-68, уміщена також цінна стаття іншого молодого українського історика—д-ра Миколи Андрусяка під заголовком: „Georg Benjamin Ostermann und seine Materialiensammlung zur Geschichte Galiziens im 19. Jahrh.“
Др. Домет Оляничин.

Дмитро Дорошенко: Пантелеймон Куліш, вид. „Українська Накладня“. Відомий наш історик дає тут конспект творчости Пантелеймона Куліша. Добре, що якраз історик до цього взявся, бо Кулішеві зацікавлення були історично-етнографічного характеру, і не фахівцеві ця ділянка справляла б труднощі. Великий, безталанний син України віддав увесь свій труд для рідної землі, не маючи спромоги поліпшити активно долю свого краю, збільшив його культуру. Сам козацького роду, виявляв чинну натуру,—як на козака пристало. На жаль, міг короткий час гетьманувати тільки на літературнім полі. До його голосу прислухувалися з великою пошаною в 60-тих роках усі свідомі українці, включно з Шевченком. Заслуги Куліша в ділянці історичної повісти, в прибиранні етнографічних матеріялів, якими так дуже захоплювався Шевченко, в поезії й критиці та в ділянці української мови, в перекладах—великі, і Д. Дорошенко чи не по раз перший вказує нам у своїй студії на правдивий образ Кулішів, підносячи його небуденні заслуги. Праця Д. Дорошенка—це добрий провідник по великій Кулішевій творчості.
Д-р Волод. Безушко.

ХРОНІКА УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО Й КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ЖИТТЯ.

Родовід Максима Рильського. S. Śleszyński вмітив у польським тижневику „Wołyń“ (Луцьке, ч. 35 ц. р.) статтю: „Z dziejów genealogji“, а в ній подав родовід найвидатнішого нашого поета й перекладчика „Papa Tadeusza“, Максима Рильського. Батько Максима був польський

шляхтич, Тадеуш Рильський, дідич с. Романівки Сквирського повіту. Це дуже цікава особа. Народився він у с. Ставищах на Київщині 1840-го року; учився в Київському Університеті, де й став свідомим українцем; був близьким приятелем Володимира Антоновича. Перед польським повстанням, разом із В. Антоновичем, порвав усі стосунки з польським громадянством, переходячи зовсім на бік український, але не змінюючи віри, як і пізніш Липинський (Антонович, навпаки, перейшов на православ'є). Щоб зіллється ближче з народом, Т. Рильський, бувши вдівцем по польці, оженився з українкою, селянкою свого маєтка, з околиць Романівки; от від цього шлюбу й народився Максим, теперішній український поет. Помер Т. Рильський 1902 р. в Романівці. Батько Т. Рильського—Розеслав Рильський, польський шляхтич і дідич; мати — княгиня Трубецькая, донька відомої нешлюбної жінки царя Олександра I Росцішевської (мала від царя двох доньок і сина; покидаючи Росцішевську, Олександр I забрав собі тільки сина, а жінці дав за чоловіка свого ад'ютанта кн. Волод. Трубецького). Прадід поета — Теодор Рильський, маршалок Сквирський, бувши учнем, тільки чудом уратував собі життя підчас Уманьської різни. Прапрадід — Ромуальд Рильський, стольник Львівський, син економа ключа в Білій Церкві в ХVІІІ в., що, здається, й дав початок української лінії роду Рильських. Рід Рильських старопольський, гербу Остоя, походить із Рильська колу Рави Мазовецької.

„Wołyńskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk“. Всічні ц. р. в Луцьку заклалося W. T. P. N. і випустило оце тепер відповідну відозву. Підкреслюючи, що „Wołyń należy od wieków do składu Wielkiej Rzeczyrospolitej“, відозва говорить про завдання цього Товариства,— розвиток науки, підтримка й провадження дослідів щодо Волині в усіх галузях науки. До Наукової Ради Товариства належать 22 поляки й 2 українці: W. Djakonenko, b. profesor Uniwersytetu w Pradze, urzędnik Wydziału Samorządowego W. U. W. i luź. S. Tymoszenko, b. rektor Instytutu Politechnicznego w Podebradach, prezes T- wa im. Piotra Mohuły, urzędnik Wydziału Rolnictwa i Reform Rolnych W. U. W. Голова цього Т- ва — S. Śleszyński.

Преса про „Нашу Культуру“. Кожна книжка „Нашої Культури“ нотується в „Prager Presse“. В ч. 217- м за 13 серпня подано коротенько зміст статті П. Зленка з 4 кн. „Нашої Культури“: „Чеські та словацькі переклади з українського красного письменства“. „Новий Час“ ч. 182 подав цей зміст, але чомусь опустил, що П. Зленко видрукував цю статтю в „Нашій Культурі“.

Проф. Фр. Тіхи в Празькім деннику „Národní Osvobození“ ч. 163 за 16.VI. 1935 р. подав прихильну замітку про видрукувані в „Нашій Культурі“ статті Проф. Др. К. Студинського.

Великий крок уперед. Під таким заголовком умістив Перемиський тижневик „Український Бескид“ (ч. 32 за 25 серпня ц. р.) статтю, присвячену „Нашій Культурі“. Розповівши про те, як наддніпрянська інтелігенція захоплювалась соціалізмом, нехтувала своїми власними традиціями, а свою культуру мало знала, „УБ“ пише: „Всі ці рефлексії й думки викликає небуденний на наші часи місячник „Наша Культура“.

якого перший зшиток появився в квітні цього року під редакцією проф. І. Огієнка в Варшаві". По цьому „УБ" коротко передає завдання „Нашої Культури", висловлені в редакційні статті 1-ої книжки. Закінчується стаття так: „В місячнику має бути розділ, присвячений оглядові й об'єктивній оцінці нових праць із повною пошаною до чужої думки й особи автора. З свого боку підкреслюємо, що в нашому житті так звана літературна критика набрала ознак літературного фрозбишацтва, що межує з вуличною лайкою й неодзовною образою гідности особи автора, бо деякі наші часописи провадять огляд і критику нових творів на дуже низькому рівені знання й культури. Як бачимо, редактор нового місячника „Наша Культура" ставить собі широкі шляхетні й патріотичні завдання, спрямовані до поширення й поглиблення серед нашого громадянства рідної національної культури та історії, але, очевидно, досягти цього він зможе, коли новий місячник буде мати кожна інтелігентна українська родина, коли кожний член родини, особливо ж молодь, — читатиме цей журнал із великою увагою. А треба сказати щиро правду, що молодь наша потрібує вглибитись у нашу історію й культуру, щоб витворити собі правильний національний світогляд і вміти протиставитись впливам не тільки провокаторів, але й своїх демагогічних, нерідко зрадливих провідників, що допроваджують нашу молодь до найтрагічніших моментів життя. Давно настав уже час, щоб батьки не тільки годували, вдягали й посилали до школи своїх дітей, але й виховували їх морально й національно, оберегаючи від впливів провокаторів і демагогів. Місячник „Наша Культура" допоможе батькам виконувати їхнє дуже відповідальне перед дітьми та батьківщиною завдання. Щиро бажаємо успіху місячнику „Наша Культура", а нашому громадянству й особливо молоді — великої користі від цього місячника".

Теперішня президія ВУАН., обрана 27.V.1934 р.: Президент ВУАН — О. О. Богомолец, віце-президент ВУАН — О. Г. Шліхтер, неодмінний Секретар ВУАН — І. Й. Агол; члени Президії: О. В. Палладін, О. Г. Гольдман, О. В. Фомін та Є. О. Патон.

Нові дійсні члени ВУАН. На прикінці травневої сесії Всеукраїнської Академії Наук, а саме 27.V.1934 р., як подають „Вісті ВУАН", „одноголосно, під оплески всіх присутніх" обрано на дійсних членів таких учених (подаємо за „Вістями"). 1. Проф. О. Ю. Шмідт, народився 1891 р., б. приват-доцент Київського Унів. св. Володимира, математик, керівник кількох експедицій до Арктики, керівник полярної експедиції на „Челюскін". 2. Проф. Ізраїль Йосипович Агол, вивчав біологію в Америці й Берліні, тепер займає катедру загальної біології, має 50 наукових праць. 3. Заслужений Проф. В. П. Воробйов, народився 1876 р., професор іще з 1910 р. (у Харкові), „бальзамував тіло Леніна", займає катедру анатомії людини. 4. Проф. М. Д. Стражеско, на катедру клінічної медицини, народ. 1876 р., з 1910 р. проф. Київ. Унів. 5. Проф. О. І. Ющенко — на катедру психоневрології, *1869 р. на Чернігівщині; з 1911 р. приват-доцент, має 120 наукових праць. 6. Проф. О. І. Лейпунський, *1903 р. в Гродненській губ., зайняв катедру фізики. 7. Проф. П. М. Супруненко, народився 1893 р.

у Кременчуці, зайняв катедру транспортної механіки. 8. Агроном Т. Д. Лисенко, на катедру генетики й селекції. 9. Проф. В. П. Яворський, *1876 р., з 1901 р. асистент Київ. Ун., на катедру органічної хемії.

Нові члени-кореспонденти ВУАН. Та сама сесія ВУАН 27.V. 1934 р. обрала, як повідомлють „Вісті“, на членів-кореспондентів таких учених: 1. Проф. М. Х. Орлов, має 25 наукових праць із математики, директор харківського науково-дослідного Інституту математики й механіки. 2. Проф. Наум Ілліч Ахієзер, професор кількох київських вишів, має 34 наукові праці в галузі теорії функцій аеродинаміки, „широко відомий в Україні й поза її межами науковий дослідник“. 3. Проф. В. Є. Дяченко, проф. Київ. Унів., має 16 наук. праць. 4. Проф. С. В. Серенсен, директор Інституту будівляної механіки ВУАН, має 27 наук. праць. 5. Проф. І. М. Францевич, працює в галузі металографії. 6. Проф. Г. О. Хармандар'ян, директор Харківського рентгенінституту. 7. Проф. Г. В. Фольборт, керівник катедри фізіології. 8. Проф. В. С. Фінкельштейн, зав. катедри фізичної хемії. 9. Проф. Г. О. Ручка, директор Інституту мікробіології та епідеміології. 10. Проф. В. П. Філатов, визначніший окуліст, має понад 100 наукових праць. 11. Проф. М. І. Ситенко, директор Всеукраїнського ортопедичного Інституту. 12. Проф. В. П. Протопопов, керівник катедри психіатрії Харківського медичного Інституту. 13. Проф. Д. О. Свиренко, керівник катедри гідробіології Дніпропетрівського Університету. 14. Проф. О. П. Дзеніс, на катедру радянського будівництва й права. 15. Проф. Є. С. Шабльовський, директор Інституту Шевченка, основник „марксо-ленінського шевченкознавства“. 16. Проф. І. І. Ліберберг, директор Інституту єврейської пролетарської культури ВУАН. 17. Проф. Н. А. Каганович, директор Харківської філії Науково-дослідного Інституту мовознавства, проф. Інституту червоної професури.

Склад Кураторії Національного Музею. На основі затвердженого львівським воєводою 17 листопада 1934 р. статуту Наукової фундації „Національного Музею“ у Львові членами Кураторії стали: відпоручники — Гр.-Кат. Митрополії о. кан. офіц. А. Ковальський, Гр.-Кат. Митрополичої Капітули о. кан. др. В. Лаба, Манастиря Студіон св. Івана Христ. о. Ігумен Климентій Шептицький, Гр.-Кат. Богословської Академії о. ректор др. Й. Сліпий, Родини Основника гр. Лев. Шептицький, Товариства „Просвіти“ ред. В. Мудрий, Союзу Прихильників Національного Музею мр. М. Терлецький і директор Національного Музею др. І. Свенціцький. Оці члени вибрали в зібранні 22 лютого 1935 р. представника укр. філології й письменства д-ра Івана Брика, українознавства—д-ра В. Щурата й др. Івана Крип'яківеча, права — през. В. Децикевича. У своєму зібранні 1 березня 1935 р. Кураторія уконституовалася ось так: на голову Кураторії вибрано през. В. Децикевича, заступником голови — о. Ігум. Кл. Шептицького, секретарем—д-ра І. Брика. Членами Контрольної Комісії стали: о. офіц. А. Ковальський, мр. М. Терлецький, референтами: адміністраційним о. офіц. А. Ковальський, фінансовим мр. М. Терлецький, збірок др. В. Щурат, виставок о. ректор Й. Сліпий, видавництв о. кан. др. В. Лаба і д-р. І. Брик, пропаганди ред. В. Мудрий.

До смерти Вячеслава Будзиновського. В „Slavische Rundschau” (1935, річн. VII, № 3) вміщена замітка (без автора) з приводу смерти Вячеслава Будзиновського; подано життя й відмічені праці покійного.

Український Університет у Кам'янці. Як була я в Кам'янці за більшовиків, приїздив до нас тодішній комісар освіти Затонський і в своїй промові підкреслював велике значення Університету в Кам'янці і досить знаменними виразами дякував тим, що заснували й збудували його. Десятиліття існування Університету в 1928 р. більшовики святкували дуже гучно, при тому знову вшанували всіх тих, що спричинилися до його розвитку. Сам Університет поділили між Кам'янцем та Вінницею; в Кам'янці позостався Інститут Народньої Освіти та б. агрономічний відділ.

Олимпіяда Пащенко

Наголовки віршів. Як бачу, Вам довелося ламати голову над придумуванням наголовку до одного мого віршу. З приводу цього мушу попередити Вас, що $\frac{1}{5}$ моїх поетичних творів не мають наголовків. Уникаю їх свідомо, а то тому, що всякий наголовок в укритім вигляді містить у собі певну тенденцію. Не завжди щастить підібрати наголовок так, щоб його тенденція покривалася, збігалася з тенденцією, яку закреслює самий зміст твору. Щоб усунути таку непогоджість, такий дисонанс, я й уникаю вживати наголовків там, де це само собою не напрошується в простій і ясній, цілком природній формі. Я розумію утруднення при складанні оглаву журналу; але думаю, що їх легко можна обійти, вживаючи замість наголовку 3-4 початкові слові віршу. Борис Лисянський.

Р. С. Погоджуючись із цими завваженнями, хочу додати, що вірші, скажемо громадського змісту, конечно потребують наголовка, і то такого, щоб виразно передавав авторову думку. Поет—і вчитель народу, а тому наголовками може кидати потрібні народові гасла. Сучасний стан нашого народу особливо цього потребує. Влучний наголовок віршу легше несе самий вірш до широких народніх мас. І. О-к о.

ВІД РЕДАКЦІЇ Й АДМІНІСТРАЦІЇ.

Боржників „Нашої Культури” просимо негайно поплатити свої борги. Хто не хоче бути передплатником „Н. К.”, нехай повідомить про це Адміністрацію, а одержані книжки негайно поверне.

Картка замовлень. Декому з наших передплатників вислано картку замовлень. Дуже просимо всіх підкреслити потрібне, подати виразно докладну свою адресу й прислати картку нам (наклеївши поштового значка на 5 гр. і нічого більше не дописувати).

Без спільної літературної мови нема нації. Під таким заголовком проф. І. Огієнко вмістив у ч. 9 (33) „Рідної Мови” велику програмову статтю про konieczність здійснення

гасла: Для одного народу—одна літературна мова. Число це коштує 50 гр. Передплачайте „Рідну Мову”!

Духовенство й рідна мова. В 10 (34) ч. „Рідної Мови” видрукувано велику програмову статтю проф. І. Огієнка, в якій він розповідає про зв'язок віри з рідною мовою та про обов'язки духовенства щодо рідної мови. Число це коштує 50 гр. Виписуйте це число й передплачайте „Рідну Мову” (річно 6 зл., піврічно 3 зл., чвертьрічно 1.60 зл.). Адреса: Warszawa 4, ul. Stalowa 25 m. 10.

Просимо вернути нам ч. 4 „Нашої Культури”, кому воно не потрібне.

БІБЛІОГРАФІЯ Й ПРИСЛАНІ КНИЖКИ.

- А. С. Орлов: Переписка Маркса и Энгельса по поводу „Слова о полку Игореве“. „Памяти Карла Маркса, Сборник статей“, 1933, Ленинград.
- Слово Данила Заточника по редакциям XII и XIII вв. и их переделкам. Академия Наук СССР. Ленинград, 1932, 166+XIII ст.
- Б. Н. Тихомиров: Разинское движение на Слободской Украине. Труды Исторической Комиссии Академии Наук СССР. „Исторический Сборник“ 1934 р. т. II.
- Огієнко Іван: Програм опису кирилівських стародруків. „Книголюб“ 1932 р. кн. I ст. 11—31, і окремо, Прага.
- Огієнко Іван: Нові Cyrillo-Methodiana. Нариси, замітки й рецензії. I—XIV. „Записки Чину Св. В. В.“, 1933. Ціна 1 зл.
- Огієнко Іван: Варшавська збірка про Орлика. „Записки Чину св. В. В.“ 1934 р. т. VI ст. 201—213.
- Січинський В. Др.: Архітектура св. Юра у Львові, Львів, 1934, 92 ст.—XXXI таблиця, як VI-й том „Праць Богосл. Наукового Т-ва“.
- Проф. М. Арнаудовъ: Венединъ и България. „Украино-български весті“, Софія, 1935, ст. 2-6.
- Крип'якевич Іван: Михайло Грушевський, некролог. „Хроніка НТШ“ ч. 72 ст. 5—9, 1935.
- Kutschabäsky W. Die West-Ukraine im Kampfe mit Polen und dem Bolschewismus in den Jahren 1918-1923. Берлін, 1934, 349 ст. Рец. у „Sprawy narodow“. VIII, кн. 5-6 ст. 705-710.
- К. С. Др. Fr. Konieczny: Modlitwa u ludów pierwotnych, Львів, 1934, XXIV+405 ст.
- A. Starodworski: Tragedja Cerkwi Prawosławnej w ZSRR, Варшава, 1934, 182 ст.
- Чехович К. Др.: До проблеми народніх ригмів у Шевченка. „Дзвони“ 1935 р. ч. 3 і 4.
- Мусіук ОІ.: М. Drahomanov a ukraïnské hnutí v XIX. století, „Slovanský Přehled“ 1935 р. ч. ч. 4—5.
- Клімовіч А.: Скасування паншчыны на Беларусі. „Калосьсе“ 1935 р. кн. 2 ст. 119—125.
- Липа Іван: Оповідання про смерть, війну й любов. 88 ст. Л. 1935 р.
- Липа Іван: Тринадцять пригч. 48 ст., Л. 1935.
- Gołabek Józef: Bractwo Św. Cyryla i Metodego w Kijowie. Варшава, 1935 р. 392 ст.
- Задума О.: Мати, оповідання, Чернівці, 1922 р. 32 ст.
- Задума О.: Різдвяний дарунок, оповідання. Чернівці, 1928 р. 40 ст.
- Заикинъ В.: Уніатскій Архієпископъ Марціанъ Бѣлозоръ. Варш. 1935 р. 19 ст.
- Ляцкій Євг.: Слово о полку Игоревѣ. Повѣсть о князьях Игорѣ, Святославѣ и исторических судьбах русской земли. Очерк из истории древне-русской литературы. Композиция. Стилъ. Nakładem Slovanského Ustavu. 1933 р. Рец. А. Погодина в „Slavia“ XIII 486—492, Н. Андреева 492—495.
- Stender-Petersen A.: Die Varägersage als Quelle der altrussischen Chronik, 1934. Рец. А. Погодина в „Slavia“ XIII 486—492.

ВСІ НАВЧАЙМОСЯ СВОЄЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ!

Хто хоче навчитися доброї української літературної мови,
ТОЙ МУСИТЬ ПЕРЕДПЛАТИТИ НА 1935 РІК

Науково-популярний місячник „РІДНА МОВА“

присвячений всебічному вивченню УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.—Головний Редактор і Видавець Проф. ІВАН ОГІЄНКО. ПЕРЕДПЛАТА: 6 зл. річно, 3 зл. піврічно, 1.60 чвертьрічно. За границею: в Європі 8 зл., поза Європою 2 амер. долари. Зразкове число 50 гр. Конто чєкове П. К. О. число 27110.

Адреса Редакції й Адміністрації: Warszawa 4, ul. Stalowa 25 m. 10. В журналі друкується „Початкова Граматика української літературної мови“, приступна для широкого громадянства.

ДЛЯ ОДНОГО НАРОДУ — ОДНА ЛІТЕРАТУРНА МОВА!

Відповідальний Редактор Мр. Олексій Марковський.
Друкарня Синодальна, Варшава, вул. Зигмунтовська 13.

